

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Kieltäni ei saa tuhota

Suomalaisella viittomakielellä tuotetun runon kääntäminen
suomen kielelle

Minna Leminen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma 240 op
huhtikuu/2012

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Minna Leminen	Sivumäärä 44 ja 2 liitesivua
Työn nimi Kieltäni ei saa tuhota. Suomalaisella viittomakielellä tuotetun runon kääntäminen suomen kielelle.	
Ohjaava opettaja Tytti Koslonen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja TulkkausLONA Oy	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli kääntää Kimmo Leinosen viittomakielellä tuotettu Kieltäni ei saa tuhota – runo suomenkielelle kirjalliseen ja lausuttuun muotoon. Työn tilaaja oli kuopiolainen tulkkauspalveluyritys TulkkausLONA Oy. Opinnäytetyön tutkimusongelmia olivat: Millaisen käännösprosessin kautta syntyy käännös suomalaisella viittomakielellä tuotetusta runosta suomen kielelle, millaisia ongelmia tällaisessa käännösprosessissa on ja kuinka niitä voidaan ratkaista. Käännösprosessin kautta tarkoituksena oli antaa viittomakielentulkeille ja tulkkiopiskelijoille ehdotuksia runojen kääntämisessä ilmenevien ongelmien ratkaisuun.</p> <p>Opinnäytetyö on toiminnallinen ja siihen kuuluu kirjallisen raportin lisäksi DVD, joka sisältää runokäännöksen Kieltäni ei saa tuhota – runosta suomen kielellä lausuttuna. Runon lausujana on viittomakielen tulkki Urpo Ontronen. DVD sisältää myös alkuperäisen Kimmo Leinosen Kieltäni ei saa tuhota – runon. Runon käännöstyö aloitettiin joulukuussa 2011 ja toteutui osittain yhteistyössä Kimmo Leinosen kanssa. Helmikuussa 2012 kirjallinen runokäännös oli valmis ja siitä kerättiin palautetta työn tilaajalta, sekä ohjaajalta. Näiden palautteiden perusteella runoon tehtiin vielä muutoksia ja lausutun runon nauhoitus tapahtui keväällä 2012 kirjallisen runon perusteella. Runo nauhoitettiin äänitiedostona. Palautteen kerääminen käännöksestä oli yksi tutkimusmenetelmistäni.</p> <p>Opinnäytetyössä sovellettiin Rune Ingon (1990) kolmivaiheista käännösprosessia. Ingon (1990) käännösprosessi sisältää analyysi-, siirto-, ja muotoiluvaiheen. Opinnäytetyössä vaiheet nimettiin analyysi-, käännös-, ja muotoiluvaiheeksi. Opinnäytetyössä huomattiin, että suurimmat käännösongelmat ovat käännösprosessin muotoiluvaiheessa ja ne liittyvät lähtötekstin tekstilajiin. Kyseessä on runo, joten myös käännöksen on toimittava kohdekielisessä kulttuurissa runona. Erityisesti käytettävien sanojen ja runon tunnusmerkkien valinta on vaativaa. Runon muotoiluun liittyvät ongelmat on kuitenkin mahdollista ratkaista etsimällä suomenkieliseen runouteen sopivia sanoja ja ilmauksia, sekä valitsemalla rohkeasti käännöksessä käytettävät runouden tunnusmerkit.</p> <p>Tärkein huomio opinnäytetyössä on se, että runojen kääntäminen on todella haastavaa. Kääntäjän on käytettävä hyväkseen omaa luovuuttaan, jotta suomalaisella viittomakielellä tuotetun runon kääntäminen suomen kielelle on mahdollista ja käännös toimii itsenäisesti runona suomenkielisessä kulttuurissa. Opinnäytetyö on tarpeellinen, sillä suomalaisella viittomakielellä tuotettujen runojen kääntämisestä suomen kielelle ei ole tehty tutkimuksia, eikä siitä ole suomenkielistä kirjallista tietoa. Opinnäytetyöstä tulee olemaan hyötyä viittomakielen tulkeille ja viittomakielen tulkkiopiskelijoille, jotka kääntävät suomalaisella viittomakielellä tuotettuja runoja suomen kielelle.</p>	
Asiasanat Suomalainen viittomakieli, viittomakieli, lyriikka, kääntäminen, käännöstiede	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Sign Language Interpretation

ABSTRACT

Author Minna Leminen	Number of Pages 44 and 2 appendices
Title My language must not be devastated. Translating a poem from Finnish Sign language into Finnish.	
Supervisor Tytti Koslonen	
Subscriber and/or Mentor TulkkausILONA Oy	
Abstract <p>The goal of this thesis was to translate a Finnish Sign language poem by Kimmo Leinonen called <i>My language must not be devastated</i> into Finnish. The thesis was commissioned by TulkkausILONA Oy, a Kuopio-based company that offers interpreting services. Research questions for this thesis were: what kind of a translation process takes place when a poem is translated from Finnish Sign language into Finnish, what kind of problems that occur in this kind of a translation process, and how those problems can be solved. Based on this translation process, the aim was to offer sign language interpreters and interpreter students with suggestions how to resolve the problems that surface when translating poems.</p> <p>This is a functional thesis, and in addition to a written report it includes a DVD with a Finnish translation of <i>My language must not be devastated</i> spoken aloud. The poem was read aloud by Urpo Ontronen, a sign language interpreter. The DVD also includes the original poem by Kimmo Leinonen. The translation of <i>My language must not be devastated</i> begun in December 2011 and was partly done in cooperation with Kimmo leinonen. In February 2012, the first written translation was finished, and it was given feedback on by both the entity that ordered the thesis and the mentor of the thesis. Final corrections were made according to feedback, and the poem was read aloud and recorded in the spring of 2012 based on the written poem. An MP3-recorder was used to create an audio file of the poem. Acquiring feedback from the poem was one of the research methods used for this thesis.</p> <p>This thesis applies Rune Ingo's (1990) translating process, in which the translating happens in three stages. The stages are: analysis, transfer, and editing. In this thesis those stages were named: analysis, translation, and editing. This thesis suggests that the most notable problems with the translation occur in the editing stage, and they are connected to the text type. The source text is a poem, so the translation has to meet the requirements for a poem in the target culture. The choices of words and poetic elements are especially challenging. Difficulties related to shaping the poem can be resolved by searching for suitable words and expressions from Finnish poetry and by boldly choosing the poetic elements used in the translation.</p> <p>The main observation in this thesis is that translating poetry is extremely challenging, and translators have to be confident in using their creativity in order to enable the translation of a poem from Finnish Sign language into Finnish and to achieve a translation that can stand alone as a poem in Finnish culture. This thesis is necessary, because there are no studies about translating poetry from Finnish Sign language into Finnish, and written information about the subject cannot be found in Finnish. This thesis will benefit sign language interpreters and interpreters in training who are translating poetry from sign language into Finnish.</p>	
Keywords Finnish Sign Language, sign Language, poetry, translation, translation studies	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
2 RUNOUS	7
2.1 Suomenkielinen kirjallinen ja lausuttu runous	7
2.1.1 Säejako ja rytmi	8
2.1.2 Alku – tai loppusoinnollisuus	9
2.1.3 Kielikuvat	10
2.2 Viittomakielinen runous	10
2.2.1 Toisto	11
2.2.2 Symmetria ja balanssi	11
2.2.3 Metaforat	12
2.2.4 Neologia ja monitulkintaisuus	12
3 KÄÄNTÄMINEN	13
3.1 Käännösprosessi	14
3.1.1 Analyysivaihe	14
3.1.2 Siirtovaihe	16
3.1.3 Muotoiluvaihe	17
3.2 Runojen kääntäminen	18
3.3 Viittomakielisten runojen kääntäminen	18
4 OPINNÄYTETYÖNI TOTEUTUS	19
4.1 Aineisto	20
4.2 Tutkimusongelmat ja tutkimusmenetelmät	20
5 TULOSTEN ESITTELY JA ANALYSOINTI	23
5.1 Käännösprosessi, käännösongelmat ja niiden ratkaisut	24
5.1.1 Runokäännökseni analyysivaihe	24
5.1.2 Runokäännökseni käännösvaihe	29
5.1.3 Runokäännökseni muotoiluvaihe	30
5.2 Yhteenveto tuloksista	36
6 POHDINTA	39
LÄHTEET	42
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tavoitteena oli kääntää suomalaisella viittomakielellä tuotettu runo suomen kielelle. Tuotin opinnäytetyössäni kirjallisen ja lausutun käännöksen Kimmo Leinosen Kieltäni ei saa tuhota – runosta. Opinnäytetyöni on tarpeellinen, sillä tällaisesta käännöstyöstä ei ole olemassa suomen kielellä aiempaa kirjallista tietoa. Opinnäytetyöni tilaaja on kuopiolainen TulkkausLONA Oy. Opinnäytetyöni on tarkoitettu viittomakielen tulkeille ja viittomakielen tulkkioiskelijoille.

Valitsin opinnäytetyöni aiheeksi viittomakielisen runon kääntämisen, koska olen itse kirjoittanut elämäni aikana paljon runoja ja minua kiinnostaa runouden kääntäminen. Tästä työstä on minulle hyötyä tulevaisuudessa, sillä sain työn kautta kokemusta viittomakielisen runon kääntämisestä, sen haastavuudesta ja ongelmista, sekä ongelmien ratkaisemisesta. Opinnäytetyöni on toiminnallinen ja sen liitteenä on DVD, joka sisältää alkuperäisen Kieltäni ei saa tuhota - runon, sekä lausutun runokäännöksen (liite 1).

Opinnäytetyöni tutkimusongelma on 1. Millaisen käännösprosessin kautta syntyy käännös suomalaisella viittomakielellä tuotetusta runosta suomen kielelle? Tutkimusongelmani alaongelmia ovat: 1.1 Millaisia ongelmia tällaisessa käännösprosessissa mahdollisesti esiintyy ja 1.2 Kuinka esiintyvät käännösongelmat on mahdollista ratkaista? Tutkimustuloksieni perusteella esitän käytännön malleja viittomakielen tulkeille työelämään siitä, kuinka omassa runokäännösprosessissani ilmenneiden ongelmien kaltaisia ongelmia voi ratkaista. Tein opinnäytetyön alkuvaiheessa käännöstyötä yhteistyössä Leinosen kanssa.

Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmät olivat kvalitatiivisia eli laadullisia. Tässä opinnäytetyössä laadulliset menetelmät tarkoittavat pyrkimystä ymmärtää runojen kääntämistä. Pyrin ymmärtämään käännösprosessin, jonka kautta runokäännös suomalaisella viittomakielellä tuotetusta runosta syntyy suomen kielelle, sekä käännösprosessissa esiintyviä ongelmia. Tässä opinnäytetyössä laadullisen menetelmät tarkoittivat myös runokäännöksen konkreettista työstä ja palautteen keräämistä käännöksestä käännösprosessin aikana.

Kuten aiemmin mainitsin, viittomakielisten runojen kääntämisestä suomen kielelle ei ole olemassa suomenkielisiä tutkimuksia. Suomenkielistä materiaalia viittomakielisestä runoudestakin on olemassa vain vähän. On tutkimuksia, jotka käsittelevät viittomakielistä taidetta, mutta niissä keskitytään runouden sijasta muihin taidemuotoihin. Esimerkki tällaisesta tutkimuksesta on Petra Juvan (2006) Pro gradu-tutkielma Taide kuurojen kulttuurin ja kokemusten ilmentäjänä. Viittomakielistä runoutta käsittelee myös Maija Koiviston (2010) Pro gradu tutkielma ”Ottaisiko soihdun vai lähtisikö kulkemaan pimeässä” - Lausunta viittomakielisen yhteisön kieli-identiteetin ilmentäjänä Kuurojen valtakunnallisten kulttuuripäivien 50-vuotisessa historiassa. Koiviston (2010) tutkielma ei keskity viittomakieliseen runouteen ja runouden tunnusmerkkeihin vaan tarkastelee lausuntaa viittomakielisen yhteisön kieli-identiteetin näkökulmasta. Viittomakielisen runouden tunnusmerkkien esittelyyn sovellan Sutton-Spencen, Laddyn ja Ruddin (2005) teosta, joka käsittelee viittomakielisen runouden elementtejä Britannian viittomakielessä.

Tämän opinnäytetyön tietoperustan osa-alueita ovat runous ja kääntäminen. Runousosiossa kerron viittomakielen tulkeille ja tulkkioiskelijoille taustatiedoksi suomenkielisen kirjallisen ja lausutun runouden historiasta. Lisäksi esittelen suomenkielisen – ja viittomakielisen runouden elementtejä. Kääntämisen osiossa kerron aluksi hieman yleisesti kääntämisestä jonka jälkeen esittelen käännösprosessia Rune Ingon (1990) kolmivaiheisen käännösprosessin mukaan. Ingon (1990) käännösprosessi sisältää analyysi-, siirto-, ja muotoiluvaiheen. Sovellan tässä opinnäytetyössä Ingon (1990) käännösprosessia, mutta käytän siirtovaiheesta termiä käännösvaihe.

Kerron myös yleisesti runojen kääntämisestä, sekä tarkemmin viittomakielisten runojen kääntämisestä. Tietoperustan jälkeen kerron enemmän tämän opinnäytetyön toteutuksesta. Kerron käännettävästä Kieltäni ei saa tuhota – runosta ja runon tekijästä, Kimmo Leinosesta, sekä esittelen tutkimusongelmani ja tutkimusmenetelmäni. Sen jälkeen esittelen työni tulokset, eli runokäännösprosessini, siinä olleet ongelmat, sekä ratkaisuni niihin. Analysoin tässä opinnäytetyössä myös tutkimusongelmiini saamiani tuloksia. Lopuksi pohdin työni luotettavuutta, onnistumista, sekä omaa oppimistani. Lisäksi pohdin runojen tulkkauksen ja kääntämisen eroja.

2 RUNOUS

Runous eli lyriikka on alun perin liittynyt tanssiin ja musiikkiin. Tällöin runoja esitettiin laulaen. Runot ja asiatekstit eroavat toisistaan paljon. Asiatekstissä pyritään ilmaisemaan kirjoituksen perusajatus niin, että lukija näkee sen vaivatta. Runossa taas sanotaan paljon pienessä tilassa. Runossa kaikki yksityiskohdat ovat tärkeitä. Muun muassa runon sanat, toisto, rakenne ja jopa välimerkit viestivät jotain. Runon lajeja ovat esimerkiksi oodi, hymni, elegia, sonetti ja balladi (Mikkola, Koskela, Haapamäki-Niemi, Julin, Kauppinen, Nuolijärvi & Valkonen 2005, 278,280.)

Luvussa 2.1 esittelen lyhyesti suomenkielisen kirjallisen ja lausun runouden historiasta, sekä avaan niille ominaisia tunnusmerkkejä. Luvussa 2.2 esittelen viittomakielisen runouden tunnusmerkkejä. Esittelen viittomakielisten ja suomenkielisten runojen tunnusmerkkejä, koska tarvitsin tietoa niistä kun analysoin luvussa 5.1 lähtökielisen runon tunnusmerkkejä ennen sen kääntämistä ja valitsin käytettävät tunnusmerkit kohdekieliseen runoon runon muotoiluvaiheessa.

2.1 Suomenkielinen kirjallinen ja lausuttu runous

Suomenkielisen kirjallisen runouden aikakausi alkoi Suomen sodan (1808–1809) jälkeen. Tuolloin Suomesta tuli Venäjän ruhtinaskunta ja Suomessa huomattiin kirjallisuuden olevan merkittävä osa kansakuntamme identiteettiä. Saman tien havaittiin, että meilläkin on jo olemassa kirjallisuutta, kansanrunoutta. Näin alkoi kansanrunouden ahkera kerääminen kirjalliseen muotoon. Suomalaisen kansanrunouden tuntemattomat tekijät käyttivät runoissaan tehokeinoina enimmäkseen alkusointua, kertoa ja kalevalamittaa. Nämä tehokeinot ovatkin kansanrunoudesta lähtien kuuluneet suomalaisen lyriikan ilmaisukeinoihin. (Mikkola ym. 2005, 284, 383.)

Nykyään valtaosa suomalaisista on päivittäin tekemisissä runojen kanssa. Iskelmä- ja rocklyriikka ovat nykypäivänä tutuimpia runojen lajeja. Musiikin sanoituksia tai teksteihin upotettuja runositaatteja ei kuitenkaan aina kuunnella tai lueta tarkkaan. Silti

niistä jää usein jotakin kuulijan mieleen – ja kieleen. Tähän on syynä lyriikassa käyetyt tehokeinot. Äänneaalailu, sanomisen rytmi, nokkelasti ilmaistut ajatukset ja omaperäiset sanomisen tavat ovat aina vedonneet runouden kuulijoihin ja lukijoihin. (Mikkola ym. 2005, 284.)

Lausuttuna runoutta on ollut olemassa Suomessa jo kauan ennen runojen keräämistä kirjalliseen muotoon. Jo tuhansia vuosia sitten runoutta käytettiin moneen eri tarkoitukseen. Esi-isämme ilmaisivat runouden avulla tunteitaan ja ajatuksiaan. He huvittelivat sanaleikeillä, pilkkasivat vihamiehiään osuvilla säkeillä ja välillä yltyivät uhittelemaan kilpalaulantaan aivan kuten nykyajan räppääjät. (Mikkola ym. 2005, 284.) Nykyään runouden esittämisen perinnettä Suomessa vaalii ja kehittää vuonna 1938 perustettu Suomen Lausujain Liitto. Liiton yksi tärkeimmistä tavoitteista on edistää elävää puhekulttuuria sekä runoilijan, esiintyjän ja kuulijan kohtaamista. (Suomen Lausujain Liitto 2012.)

Suomalaisessa kirjallisessa ja lausutussa runoudessa on useita tunnusmerkkejä, joista pystyy tunnistamaan, onko teksti runo vai ei. Yksi runon tunnusmerkkinen piirre on säejako. Kirjoitetun runon voi tunnistaa runoksi ilman, että sen lukee. Näön varassa. Säejako ilmentää runoille ominaista rytmiin liittyvää toistuvuutta. (Viikari 2003, 48.) Runoilla on myös monia muita ominaispiirteitä. Runot voivat olla esimerkiksi alkusoinnullisia tai loppusoinnullisia. Runoissa on myös oma erityinen kielensä. Yleensä runot sisältävät runsaasti kielikuvia, varsinkin vertauksia ja metaforia. (Mikkola ym. 2005, 278,281.) Esittelen seuraavissa alaluvuissa suomalaisen kirjallisen ja lausutun runouden tunnusmerkkejä.

2.1.1 Säejako ja rytmi

Säe tarkoittaa yhdelle riville kirjoitettua runon osaa. Vaikka rivillä olisi vain yksi sana, sekin muodostaa säkeen. Säkeistä taas muodostuu säkeistöjä. Säejako katkoo puheen tai kirjoituksen virran jaksoiksi. Säkeiden muodostuminen ja säkeen ja taukojen vuorottelu on runojen rytmisyyden perusta. (Viikari 2003, 48–49, 54)

Äänen luettuna ja lausuttuna huomaa helposti, että runoissa on tietynlainen rytmi. Toiset runot ovat nopeatempoisia ja iskeviä kun taas toiset rauhallisia ja mietiskeleviä ja omaavat omanlaisensa poljennon. Rytmi syntyy runoihin painollisten ja painottomien tavujen vaihtelusta. Suomen kielessä sanan pääpaino on aina ensimmäisellä tavulla. Toinen tavu on painoton ja kolmas sivupainollinen, paitsi jos se on myös sanan viimeinen tavu, sillä viimeinen tavu on aina painoton. Painollisten ja painottomien tavujen suhteet runossa määrittää runomitta. (Mikkola ym. 2005, 278–279.)

Perinteiset suomalaiset runot on kirjoitettu runomittaan. Suomalaisen kansanrunouden mitta sanotaan kalevalamitaksi, jossa painottomat ja painolliset tavut vuorottelevat: vaka vanha Väinämöinen. Moderneissa runoissa rytmi on usein vapaasti valittavissa, eikä niitä tarvitse kirjoittaa tiettyyn runomittaan. Moderneissa runoissa rytmillä on kuitenkin myös merkitystä ja se saattaa jäsentää runoa. Esimerkiksi jos rytmi on rauhallinen, soljuu runo levollisesti eteenpäin. Jos taas rytmi on nopea, antaa se runosta kiihkeämmän vaikutelman. (Mikkola ym. 2005, 278–281.) Runojen rytmiin vaikuttaa sanojen painollisten ja painottomien tavujen lisäksi sanojen pituus. Lyhyet sanat tuntuvat nopeuttavan runon rytmiä, kun taas pitkät hidastavan sitä. (Viikari 1998, 54; Mikkola ym. 2005, 279.)

2.1.2 Alku – tai loppusoinnollisuus

Alkusointu on yleinen lyriikan tehokeino. Alkusointu tarkoittaa sitä, että runossa peräkkäisten sanojen alkuosat muistuttavat äänteellisesti toisiaan. Esimerkiksi ”Luettavat laulujansa, / runojansa räpäleitä” (Lauri Viita). Loppusointu eli riimi puolestaan tarkoittaa sitä, että kahden tai useamman säkeen loput sointuvat yhteen. Esimerkiksi ”Mä taivalsin läpi tuulen ja tuiskun / nähdäkseni sun puuterihuiskun” (Juice Leskinen). (Mikkola ym. 2005, 278.) Alkusoinnussa toistuu yleensä vain sanan ensimmäiset äänteet, kun taas loppusoinnussa toistuu useammin kaikki mikä on toistettavissa (Viikari 1998, 68).

2.1.3 Kielikuvat

Runot sisältävät paljon kielikuvia, sillä niissä asiat ilmaistaan tiiviisti. Kielikuvat luovat mielikuvia rinnastamalla kaksi eri asiaa. Vertaukset ja metaforat ovat yleisimmät runoissa käytetyt kielikuvat. Vertauksissa asiat rinnastetaan kuin-sanalla. Esimerkiksi ”kuu on kuin sirppi”. Metaforassa taas ilmiötä kuvataan samankaltaiselta tuntuvan, tutun ilmiön avulla, ilman kuin-sanaa. Esimerkiksi ”Hän on hiiri.” Tässä tapauksessa hiirellä tarkoitetaan hiljaista, väritöntä ja arkaa, kuten hiiri. Metaforiin liittyviä mielikuvia ei aina huomaa ja tästä syystä niitä pidetään voimakkaina ajattelun ohjaajina. Monet suuret vaikuttajat ovatkin osanneet puhuessaan käyttää hyväkseen metaforien tehoa. (Mikkola ym. 2005, 13–15, 281.)

2.2 Viittomakielinen runous

Viittomakieliseen runouteen pätee osittain samoja elementtejä kuin puhuttujen kielten runouteen. Puhutuissa ja viitotuissa runoissa molemmissa voidaan käyttää esimerkiksi toistoa tehokeinona. Lisäksi molempien kielten runoudet sisältävät kielikuvia ja symbolismia. Yhteistä on myös, kuten edellisessä luvussa ilmeni, se että kirjoitetun runon voi tunnistaa runoksi lukemattakin, viitotun runon taas voi tunnistaa runoksi viittomistavan perusteella. Viittomakielisissä runoissa viittomisen muoto on yhtä tärkeää, tai jopa tärkeämpää, kuin itse runon viesti. Viittomakielisen runon viittomistapa eroaa arkikielen viittomisesta esimerkiksi käsimuotojen ja rytmin käytössä. Yleisimpiä tunnusmerkkejä, joista viittomakielisen runon voi tunnistaa, ovat toisto, symmetria, balanssi, metaforien käyttö, neologismi, sekä monitulkintaisuus (Sutton-Spence ym. 2005, 14, 25–116). Seuraavissa alaluvuissa esittelen tarkemmin edellä mainittuja viittomakielisen runouden tunnusmerkkejä (2.2.1 – 2.2.3).

2.2.1 Toisto

Toisto on yksi tärkeä elementti viittomakielisessä runoudessa. Samalla tavalla myös puhuttujen kielten puolella sanoja tai sanojen osia voidaan toistaa ja näin luoda runolle ominaisia elementtejä. Toistamalla esimerkiksi jotain sanaa, runo voidaan saada kuulostamaan elegantilta. (Sutton-Spence ym. 2005, 25.)

Viittomipaikka, käsimuoto, liike ja orientaatio ovat viittoman sisäisiä rakenteita, joista jokainen yksittäinen viittoma rakentuu (Jantunen 2003, 28; Sutton-Spence ym. 2005, 25). Viittomakielisen runon tunnusmerkki, toisto, voi liittyä mihin tahansa edellä mainittuun osa-alueeseen. Viittomakielisessä runossa voi toistua viittoman sisäisten rakenteiden lisäksi myös yksittäiset viittomat, kieliopilliset rakenteet tai useamman viittoman kokonaisuudet. Yleisin viittoman sisäisen rakenteen toisto on käsimuodon toistaminen. Käsimuodon toistaminen voi linkittää ideoita yhteen, tekemällä viittomista samankaltaisia. Lisäksi käsimuodon toistaminen voi antaa viittomille lisä- ja sivumerkityksiä tai olla viittomakielisessä runossa vain visuaalisena tehosteena. (Sutton-Spence ym. 2005, 25–26, 46.)

2.2.2 Symmetria ja balanssi

Symmetria ja balanssi viittomakielisessä runoudessa liittyvät vahvasti viittomien valintaan ja niiden tuottamiseen. Osa viittomista tuotetaan luonnollisesti yksikäsitteisesti ja osa molempia käsiä käyttäen. Kahdella kädellä tuotetuissa viittomissa molemmat kädet voivat tuottaa viittomaa symmetrisesti, samalla tavalla, tai sitten liikkeet ja paikat voivat olla eri käsillä erilaiset. Arkipäivän viittominen koostuu sekalaisesti näistä symmetrisistä ja epäsymmetrisistä yhden ja kahden käden viittomista. Runoja tuottaessa voidaan kuitenkin tietoisesti valita käytetäänkö esimerkiksi pelkästään kahden käden symmetrisiä viittomia luomaan runoon symmetriaa ja balanssia ja tätä kautta aistikkua. (Sutton-Spence ym. 2005, 55.)

Viittomakielisessä runoudessa yleisin symmetrian muoto on vertikaalinen symmetria. Lisäksi symmetriaa voidaan tarkastella horisontaalisesti tai eteen ja taaksepäin suun-

tautuvalla linjalla. Esimerkiksi vertikaalista symmetriaa tarkkaillaan viittomakielisessä runoudessa vasemman ja oikean käden ylös tai alaspäin menevien liikkeiden kautta. Vertikaalinen symmetria tarkoittaa molemmilla käsillä tuotettavan viittoman liikkeen symmetriaa ylhäältä alaspäin tai alhaalta ylöspäin suuntautuvalla linjalla. (mt., 59–64.) Suomalaisessa viittomakielessä vertikaalista symmetriaa ilmentää hyvin esimerkiksi viittoma TILI¹ (Kuuroiden Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1998, 742).

2.2.3 Metaforat

Metafora tarkoittaa vertaukseen perustuvaa havainnollistavaa kielellistä ilmaisua eli kielikuvaa (Rekiaro, Rekiaro & Nurmi 2007, 240). Metaforat antavat runoilijalle mahdollisuuden ilmentää jotain asiaa, jonkin toisen asian muodossa. Metaforat ovat merkittävä väline runojen merkityksen kannalta niin viitottujen kuin puhuttujen kielten runoudessa. Runoudessa lukijat ja kuulijat yleensä odottavat tekstin sisältävän jonkin piilomerkitseä, ensimmäiseksi ymmärrettävän merkityksen lisäksi. Tietyllä tasolla runo voi kertoa jostain aiheesta, vaikka todellisuudessa se käsittelee piilomerkitseä jotakin täysin eri aihetta. Tällaiset runot ovat kokonaisuudessaan metaforia. (Sutton-Spence ym. 2005, 116–117.)

2.2.4 Neologia ja monitulkintaisuus

Neologiaa, eli uusien sanojen luomista, voidaan käyttää luomaan kieleen runollista vaikutelmaa. Uusia sanoja voi luoda pääasiassa kahdella eri tavalla. Voi joko käyttää kielen olemassa olevia elementtejä ja luoda uuden sanan niiden avulla tai lainata sanaa jostain toisesta kielestä. Viittomakielisessä runoudessa ilmenee neologiaa molemmilla edellä mainituilla tavoilla. (Sutton-Spence ym. 2005, 69.)

---

¹ Viittoman suomenkielinen glossi. Glossi pohjaa Suomalaisen viittomakielen perussanakirjaan (1998). Viittomien merkitystä vastaavat suomenkieliset sanat on merkitty suuraakkosin.

Monitulkintaisuus mahdollistaa runoilijalle lisämerkityksien välittämisen, ilman lisäsanojen käyttöä. Erityisesti produktiiviset viittomat ovat monitulkintaisuuden kannalta tärkeitä, johtuen viittomien muodostamisprosessin visuaalisuudesta. (mt., 87.) Savolainen (2000) sanoo näitä viittomia tilannesidonnaisiksi, eli aina tietyssä tilanteessa luoduiksi viittomiksi. Niille on ominaista se, että niitä on vaikea kuvailla yhdellä sanalla. Vaaditaan yleensä kokonainen kirjoitettu lause niitä kuvaamaan. (Malm 2000, 172.)

Näiden monitulkintaisten sanojen tai ilmaisujen kääntäminen suoraan lähtökieleltä kohdekielelle ei yleensä ole mahdollista, sillä on harvinaista, että jollakin sanalla olisi kahdessa eri kielessä sama lisämerkitys. On kuitenkin pieni mahdollisuus, että jotkin sanat toimivat kahdella eri kielellä samalla tavalla, johtuen esimerkiksi kielten yhteisestä historiasta. (Sutton-Spence ym. 2005, 87–88.)

3 KÄÄNTÄMINEN

Kääntäminen tarkoittaa jonkin tekstin kääntämistä toiselle kielelle, eli lähtökielen keinoin ilmaistun tekstin ilmaiseminen kohdekielen keinoin. Kääntäminen ei kuitenkaan rajoitu vain kielen kääntämiseen, vaan on käännettävä myös tekstin merkitys ja sisältö. (Vehmas-Lehto 1999, 12; Tommola 2004, 10.) Kääntäminen ei tarkoita sanojen, lausekkeiden, lauseiden ja virkkeiden kääntämistä, vaan teksteihin sisältyvien merkitysten ymmärtämistä ja niiden ilmaisemista kohdekielellä (Tommola 2004, 18). Kääntäminen on jokapäiväinen, tavallinen asia. Törmäämme kaikkialla elämässämme käännöksiin. (Oittinen 1995, 17.) Käännettyjä tekstejä löydämme muun muassa shampoo-pulloista, monikansallisten valmistajien ruokatuotteista, mainoksista sekä lehdistä (Oittinen 2001, 23).

Tässä luvussa esittelen tarkemmin käänösprosessia Rune Ingon (1990) mukaan. Lisäksi kerron yleisellä tasolla runojen kääntämisestä. Tämän jälkeen esittelen tarkemmin viittomakielisten runojen kääntämistä. Esittelen Ingon (1990) käänösprosessia, koska se on tuorein käänösprosessia kattavasti käsittelevä teos. Sovelsin

myös Ingon (1990) käännösprosessia runokäännöksen työstämisessä. Runouden kääntämisestä kerron, koska käännsin tässä opinnäytetyössä runon ja tarvitsin sitä varten taustatietoa runojen kääntämisestä.

3.1 Käännösprosessi

Ingon (1990) mukaan käännösprosessista voidaan erottaa kolme eri vaihetta: analyysi-, siirto- ja muotoiluvaihe. Nämä vaiheet eivät käännöstyössä ole kuitenkaan täysin tarkkarajaisia ja irrallisia toisistaan. Yleensä analyysi-, siirto- ja muotoiluvaihe koskevat lyhyitä tekstipätkiä kerrallaan, kuten lauseita, sillä lyhyitä tekstijaksoja on aivojemme muistifunktion mahdollista käsitellä ja hallita. Näiden lyhyiden tekstijaksojen osalta voidaan kuitenkin sanoa, että analyysi-, siirto- ja muotoiluvaihe tapahtuvat kronologisesti, mutta varsin joustavasti. (Ingo 1990, 108–109.)

3.1.1 Analyysivaihe

Käännettävän tekstin analysointi ennen käännöstä mahdollistaa onnistuneen käännöksen. Tekstin perusteellinen analysointi auttaa esimerkiksi siirtovaiheessa löytämään semanttisesti tarkkoja merkitysvastineita. Siitä on apua myös muotoiluvaiheessa, sillä se auttaa esimerkiksi löytämään kohdekieliselle tekstille oikeanlaisen tyylin. Riittävän perusteellisen analyysivaiheen vuoksi tekstiä on tarkasteltava viidestä eri näkökulmasta. Näitä ovat alustava tekstianalyysi, kieliopillinen analyysi, semanttinen analyysi, tyylianalyysi sekä pragmaattinen analyysi. (Ingo 1990, 110.)

Alustava tekstianalyysi tarkoittaa huolellista tutustumista tekstiin ennen käännöstyön aloittamista. Käytännössä siis tekstin lukemista useaan otteeseen, jotta teksti tulee kääntäjälle tutuksi. Huolellinen tutustuminen lähtötekstiin helpottaa tekstin varsinaista analyysia ja aktivoi jo valmiiksi alitajunnan siirto- ja muotoilunvalmiutta. Kieliopillinen tekstianalyysi taas tarkoittaa perinteisen kieliopin mukaista lauseenjäsenystä, jossa tunnistetaan lauseesta subjekti, predikaatti, objekti jne. Näin saadaan selville se, mi-

kä sana tekstissä ja lauseessa määrittää mitään. Kieliopillisen analyysin ansiosta kääntäjä voi välttyä käännökseltä, jossa esimerkiksi jokin lähtötekstin määrite liitetään kohdekieleen väärään pääsanaan. (Mt., 110–111.)

Tekstin pintarakenteen analyysin varassa kääntäminen ei kuitenkaan ole mielekästä, vaan kääntäjän täytyy siirtyä pintarakenteesta kohti tekstin syvärakennetta. Semanttisessa analyysivaiheessa keskitytään lauseiden yksittäisiin ilmauksiin, sanoihin ja morfeemeihin, jotka yleensä kantavat suurinta merkitystä. Tekstin aineiden merkitysten selvittäminen on kääntäjälle todella tärkeä tehtävä, sillä kääntäjien ensisijaiseksi tavoitteeksi ajatellaan juuri merkityksen siirtämistä lähtökielestä kohdekieleen. Vasta semanttisen analyysin jälkeen kääntäjä voi tietää, mille asioille hänen on etsittävä merkitysvastikkeita kohdekielestä. (Mt., 141–142.)

Nykypäivän kääntämisessä tekstin tyylin säilyttäminen voi helposti kärsiä siitä, että korostetaan tekstin merkityksen siirtämistä. Tekstin tyylin huomioiminen käännettäessä on kuitenkin jokaisen kääntäjän velvollisuus ja lähtötekstin laadusta riippuen, kuten esteettis-poeettisissa teksteissä, tekstin muoto ja tyyli voivat nousta kääntämisen pääasiaksi. Tekstin tyylin analysointi on tärkeää, sillä se, onko teksti vaikkapa kaunokirjallinen teksti tai informatiivinen teksti, vaikuttavat kääntämiseen ja esimerkiksi kääntäjän sanavalintoihin. (Mt., 179–187.)

Pragmaattisessa analyysissä kääntäjän on keskityttävä lähtökieleen ja kohdekieleen sekä niiden kulttuureihin ja kulttuurieroihin. Kääntäjän on tiedettävä mikä on lähtökielisen tekstin tuottajan asenne, huumorintaju, uskonto, tavat, tottumuksen sekä kaikki muut asiat jotka liittyvät hänen taustaansa. Nämä asiat kertovat tekstin tuottajasta ja lähtötekstistä, sillä se on alun perin tuotettu johonkin tiettyyn kulttuuriympäristöön. Pragmaattisen analyysin päätarkoitus on taata, että käännösteksti tulee toimimaan kohdekielen kulttuurissa. Kääntäjän on siis pohdittava kielten ja kulttuurien eroja ja tarvittaessa tasoittaa niitä siirtovaiheessa esimerkiksi lisäyksillä tai selityksillä. (Mt., 187–188.)

3.1.2 Siirtovaihe

Onnistunut tekstianalyysi on siirtovaiheen edellytys. Siirtovaihe on käänösprosessin vaiheista kaikkein vaikein kuvattava, sillä on mahdotonta tietää, mitä siirtovaiheessa kääntäjän aivoissa todella tapahtuu. Varmaksi tiedetään vain, että on olemassa lähtöteksti josta kääntäjä muodostaa kohdekielisen tekstin, tarkaksi ei tiedetä, miten tämä tapahtuu. Siirtovaiheessa kääntäjä irrottautuu lähtötekstistä ja siirtyy ajattelemaan käännettävien asioiden merkitystä ja niiden muodostamista kohdekielelle. Koska kääntäminen tapahtuu yleensä lyhyissä esimerkiksi lauseen mittaisissa pätkissä, ei siirtovaiheessa tekstiä kirjoiteta ylös vaan jatketaan siirtovaiheesta automaattisesti muotoiluvaiheeseen. Tekstin siirto lähtökieleltä kohdekielelle tapahtuu nimenomaan kääntäjän aivoissa ja kun kääntäjä kirjoittaa konkreettisesti tekstiä paperille, on yleensä kyse jo muotoiluvaiheesta. (Ingo 1990, 195–196.)

Tekstin siirtovaiheessa kääntäjällä voi esiintyä monia ongelmia liittyen käytettävissä olevien kielten erilaisuuteen. Siirtovaiheessa käänöksessä voikin tapahtua paljon muutoksia ja yleensä nämä muutokset ovat muodollisia, semanttisia tai pragmaattisia. Muodolliset muutokset voivat johtua kielten erilaisuuksista. Esimerkiksi jos kääntää suomenkielisen sanan sisarukset ranskan kielelle, jossa ei ole olemassa yhtä sanaa joka kattaisi molemmat sukupuolet, tulisi kääntäjän käyttää ranskankielellä kokonaisuutta 'veljet ja sisaret' (frères et soeurs). (Mt., 198–199, 220.)

Semanttiset muutokset voivat liittyä esimerkiksi metaforiin ja niiden kääntämiseen. Sana sanallisen käänöksen tehdessään kääntäjän on tiedettävä, ymmärretäänkö metafora myös kohdekielessä, eli onko asia johon verrataan riittävän tuttu. Tämän lisäksi kääntäjän on tiedettävä, aiheuttavatko samat sanat samat reaktiot kohdekielessä, kuin ne aiheuttivat lähtökielellä. Yleensä sanasanainen käänös ei ole mahdollinen ja kääntäjän on muutettava metaforaa niin, että sen merkitys kuitenkin välittyisi. Metaforien kääntäminen on yleensä todella vaikeaa ja tuottaa kääntäjille ongelmia. (Mt., 232.)

Siirtovaiheessa voi tulla paljonkin pragmaattisia muutoksia, jos kieliparin kielet ovat todella erilaiset. Analyysivaiheen pragmaattista analyysia tehdessään kääntäjä on saattanut löytää tekstistä asioita, jotka eivät kuulu kohdekielen kulttuuriin. Siirtovai-

heessa kääntäjän on muokattava näitä asioita sisältäviä kohtia niin, että käänös toimisi paremmin kohdekielen kulttuurissa. Kääntäjä voi joutua tekemään selittäviä lisäyksiä tekstiin, jotta se ymmärrettäisiin. Kääntäjä voi myös joutua muuttamaan tekstiä täysin ja esimerkiksi vaihtamaan tekstin sisältämät lähtökielen kulttuuriin liittyvät esimerkit tai idiomit kohdekieliseen kulttuuriin sopiviksi. (Mt., 237–238, 240, 247.) Tätä lähtötekstissä olevien asioiden ja ilmiöiden muuntamista kohdekulttuurille sopivaksi kutsutaan kotouttavaksi käänösstrategiaksi. Kääntäjä voi myös jostain syystä tietoisesti jättää tekstin muodon vastaamaan kohdekielen muotoa ja käyttää näin ollen vieraannuttavaa käänösstrategiaa. (Rahtu 2011, 24.)

3.1.3 Muotoiluvaihe

Muotoiluvaiheessa käännettävä teksti saa lopullisen ja konkreettisen muotonsa. Onnistunut analyysivaihe mahdollistaa onnistuneen siirtovaiheen lisäksi myös onnistuneen muotoiluvaiheen. Analyysivaiheen tyylialyysissa kääntäjä on jo analysoinut tekstin tyyliä ja tekstin käyttötarkoitusta. Muotoiluvaiheessa kääntäjä tekee muun muassa tekstin tyylin mukaisia sanavalintoja. Muotoiluvaiheessa siirtovaiheen tuottamat merkitykset siis muotoillaan sujuvaksi kohdekieliseksi tekstiksi, joka vastaa lähtötekstiä merkityksen lisäksi myös tyylillisesti. (Ingo 1990, 250–251, 265.)

Muodollista vastaavuutta² ei nykypäivänä käänöksiltä odoteta vaan tärkeämpänä pidetään dynaamista vastaavuutta, eli sitä, että käänös aiheuttaisi samanlaisen reaktion kohdekielisissä vastaanottajissa, kuin se aiheutti lähtökielisissä vastaanottajissa. Muotoiluvaiheessa kääntäjällä on tiedossaan muun muassa lähtötekstin muodolliset, tyylilliset, kieliopilliset ratkaisut, jotka kääntäjä suhteuttaa kohdekielen kulttuuriin ja pyrkii näin ollen muodostamaan dynaamisesti vastaavan käänöksen. Käytännössä kääntäjä esimerkiksi valitsee ne sanat, joita käänöksessä käyttää. (Mt., 261,272.)

---

² Muodollinen vastaavuus tarkoittaa, että kääntäjä pyrkii säilyttämään lähtökielisen tekstin merkityksen ja muodon. Käytännössä kääntäjä siis kääntää lähtökielisen sanan aina kohdekielen samalla sanalla ja noudattaa myös lähtötekstin mukaista välimerkkien käyttöä ja virkejakoja. (Ingo 1990, 261.)

3.2 Runojen kääntäminen

Runojen kääntämistä pidetään yhtenä vaikeimpana käännosalana (Bassnet 1995, 100; Ingo 1990, 45). Runon kääntäjän on kääntäessään tuotettava yhtä luovaa kieltä, kuin lähtötekstin tyyli ja laji edellyttää (Tommola 2004, 22). Runoja kääntäessä on pohdittava paljon runon muotoa, esimerkiksi sen rytmiä ja riimiä ja hiottava käännostä perusteellisesti, jotta kohdekielelle käännetty runo todella olisi runo ja se toimisi kohdekulttuurissa. (Oittinen 2001, 180). Runojen kääntämisen haastavuudesta johtuen runoja kääntävien henkilöiden tulisi itsekkin olla luovia runoilijoita (Anhava 1950, 264).

Runoja ei voi kääntää ilman, että joko runon sisältö tai muoto kärsii. Tämä johtuu siitä, että runoilija on yleensä harkinnut tarkkaan ja perusteellisesti omia ratkaisujaan, sanavalintojaan ja ilmaisuja, joita runossa käyttää. Tällä tavoin runoilija tulee yleensä käyttäneeksi kielen ilmaisuvoimaisimpia ja näppärimpiä ratkaisuja, jotka ovat myös kielen kaikkein idiomaattisimpia³ ja vaikeimpia käännettäviä. (Ingo 1990, 46, Anhava 1950, 261–262.) Runoja kääntäessä kääntäjän onkin keskityttävä yhtäläillä runon sisällön ja muodon kääntämiseen, joka on todella vaativaa (Oittinen 2001, 169).

Runokäännös perustuu aina kääntäjän omaan tulkintaan käännettävästä runosta. Usein väitetään, että kääntäjän tehtävä on kääntää runo, ei tulkita sitä. Tällainen ajattelutapa on kuitenkin virheellinen, sillä aina kun kääntäjä lukee käännettävän tekstin, hän samalla tulkitsee sen. (Bassnet 1995, 115–116.) Runojen kääntäjä tekee käännettävästä runosta oman tulkintansa aina tietystä tilanteesta. Näin ollen mikään käänno ja tulkinta eivät ole lopullisia. Joku muu voi tehdä toisessa ajassa ja paikassa samasta tekstistä toisenlaisen tulkinnan. (Oittinen 2001, 179-180.)

3.3 Viittomakielisten runojen kääntäminen

Leinosen (2012a) mukaan viittomakielisen runon kääntäjä on yleensä viittomakielen tulkki. Jotta tulkki voi tulkata viittomakielisen runon esimerkiksi suomenkielelle, on

---

³ Idiomaattinen eli tietyn kielen sääntöjen mukainen (Rekiaro ym. 2007, 156).

tulkin ennen tulkkausta käännettävä runo mieluiten yhdessä runoilijan kanssa. Tällöin kääntäjä ja runoilija voivat yhdessä pohtia runon tyyliä ja merkityksiä. Lähtökohtaisesti runon kääntäjän tulisi itsekkin olla kiinnostunut runoudesta.

Kääntäjän kannattaa keskustella runoilijan kanssa runon tyylistä, sisällöstä, taustasta, ideasta ja tämän jälkeen pohtia itse runolla sopivaa käännoästä. Kääntäjän kannattaa pohtia lähtö - ja kohdekielisen runon vastaavuutta, ei suinkaan niin, että kääntäisi runon lause kerrallaan kieleltä toiselle, vaan merkityksen säilyttämisen näkökulmasta. Runon kääntäjän on kääntäessään pohdittava minkälaisia sanoja kohdekielisessä runoudessa ja lauluissa käytetään ja käytettävä sellaisia sanoja, jotta runo todella sopisi kohdekielen kulttuuriympäristöön. Tämän seurauksena käännetty runo voi pin-tapuolisesti olla täysin erilainen kuin lähtöteksti. (Leinonen 2012b.)

Silloin kun kääntäjä tuottaa runosta lausutun käännoksen on hänen ensin mietittävä käännoksen sanavalinnat ja muoto. Tämän jälkeen kääntäjän kannattaa lukea käännoäsrunoa samaan aikaan kun sitä viitotaan ja tällä tavalla sovittaa runon painotukset yhteen sopiviksi. Eli jos viittoja korostaa jotain viittomaa niin kääntäjä voi tavoitella vastaavuutta painottamalla korostettavan viittoman kohdalla olevia sanoja, joita on valinnut käytettäväksi. Näin on helppo huomata jos jotkin kohdat eivät toimi ja sitten muuttaa käännoästä toimivammaksi. (Mt.,.)

4 OPINNÄYTETYÖNI TOTEUTUS

Tässä luvussa kerron opinnäytetyöni toteutuksesta. Esittelen opinnäytetyöni aineiston (luvussa 4.1) eli kerron Kieltäni ei saa tuhota – runosta, sen taustoista sekä runon tekijästä Kimmo Leinosesta. Esittelen myös opinnäytetyöni tutkimusongelmat, niiden taustat, sekä käyttämäni tutkimusmenetelmät (luvussa 4.2).

4.1 Aineisto

Aineistoni on Kimmo Leinosen suomalaisella viittomakielellä luoma, *Kieltäni ei saa tuhota*, runo. Runo on esillä Internetissä Vimeo videopalvelussa. Leinonen viitto sen osana Laurel Ann Pettyn ohjaamaa dokumenttia: *A poem is a poem* (2005). Leinonen on esittänyt runoa useasti ennen dokumenttia. Siitä on myös yksi videotallenne jo ennen dokumenttia Humanistisen ammattikorkeakoulun videokirjaston videokasetilla (1998). Videotiedotteen ja Laurel Ann Pettyn dokumentin runot eroavat toisistaan. Runo on kehittynyt ja muokkautunut vuosien mittaan ja päätimme yhdessä Kimmo Leinosen kanssa, että käänän runon uudemman version. Runon kesto on viitottuna noin kaksi ja puoli minuuttia.

Kimmo Leinonen on suomalainen kuuro runoilija. Hän on tehnyt runoja jo vuosien ajan ja on sitä kautta kuurojen yhteisössä Suomessa monille tuttu henkilö. Leinonen tekee runonsa suoraan viittomakielelle, ja myös *Kieltäni ei saa tuhota* - runo on työstetty suoraan viittomakielelle. Opinnäytetyöni aineistoksi valitsin *Kieltäni ei saa tuhota* – runon koska se on täysin viittomakielinen, sekä koska se on tunnettu runo suomalaisessa kuurojen yhteisössä, sekä myös ulkomailla.

Kimmo Leinonen (2005) kertoo, *Kieltäni ei saa tuhota* - runon kuvaavan viittomakielisten asemaa Suomessa. Sen pääteemana on, että suomalaista viittomakieltä ei saa, eikä voi, tuhota. Runo kuvaa symbolisesti viittomakielisten asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja niitä vaiheita, jota viittomakieliset ovat Suomessa kohdanneet. Runossa ilmaistaan symbolisesti esimerkiksi se aika, kun Suomessa viittomakielisten piti perustella ja hakea oikeutusta viittomakielelle ja näin ollen todistaa, että se on oikea kieli. (Ann Petty 2005.)

4.2 Tutkimusongelmat ja tutkimusmenetelmät

Tässä luvussa esittelen toiminnallisen opinnäytetyöni tutkimusongelmat sekä opinnäytetyössäni käytetyt tutkimusmenetelmät. Opinnäytetyöni tavoitteena oli kääntää

suomalaisella viittomakielellä tuotettu Kimmo Leinosen Kieltäni ei saa tuhota - runo suomen kielelle. Tein runosta kirjallisen ja lausutun käännöksen.

Opinnäytetyöni tutkimusongelmia ovat:

1. Millaisen käännösprosessin kautta syntyy käännös suomalaisella viittomakielellä tuotetusta runosta suomen kielelle?

1.1. Millaisia ongelmia tällaisessa käännösprosessissa mahdollisesti esiintyy?

1.2 Kuinka esiintyvät käännösongelmat on mahdollista ratkaista?

Tämä tutkimusongelma ja sen alaongelmat muokkautuivat jo toiminnallisen opinnäytetyöni alkuvaiheessa. Toiminnallinen opinnäytetyö voi tavoitella ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan ohjeistamista. Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei tarvitse välttämättä käyttää jotain tiettyä tutkimusmenetelmää. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9, 56.) Toiminnalliset opinnäytetyöt ovat yleensä kvalitatiivisia. Kvalitatiivisten eli laadullisten menetelmien tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161).

Käytin opinnäytetyössäni laadullisia menetelmiä työstämällä runokäännöksen suomalaisella viittomakielellä tuotetusta runosta suomen kielelle. Pyrin runon kääntämisen lisäksi ymmärtämään kääntämisen vaatimukset ja käännösprosessin. Esittelen käännösprosessini yksityiskohtaisesti luvussa 5. Yleensä laadullisia tutkimusmenetelmiä käyttävät tutkijat ovat ottaneet tutkimukseensa esimerkiksi jonkun henkilön kokemuksia tai tunteita. Tässä opinnäytetyössä laadullisilla menetelmillä tarkoitetaan runojen kääntämiseen perehtymistä ja runojen kääntämisen vaatimuksien ymmärtämistä. Runokäännöksen kautta pyrin ymmärtämään runokäännösprosessia ja siinä esiintyviä käännösongelmia. Palautteiden kerääminen runokäännöksestä oli myös tutkimusmenetelmäni ja kerron siitä lisää myöhemmin.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tuotetaan kirjallisen työn lisäksi produkti (Vilkkä & Airaksinen 2003, 83). Opinnäytetyöni produkti on lausuttu runokäännös, jonka liitän tähän työhön DVD – muodossa (liite 1). DVD sisältää myös lähtökielisen Kieltäni ei saa tuhota – runon, joka on editoitu Leinosen suostumuksella Laurel Ann Pettyn

(2005) dokumentista. Dokumentin kielet ovat runoa lukuun ottamatta englanti ja kansainvälinen viittomakieli. Tästä syystä runon nimi on produktissani Leinosen viittoman runon alussa englanniksi.

Teen runosta kirjallisen käännöksen, jotta Leinonen, kuka on kuuro, voi tutustua siihen. Teen kirjallisen käännöksen myös, koska kirjallista käännöstä on helppo käsitellä tässä opinnäytetyössä. Lisäksi kirjallisen käännöksen tekeminen on luonnollista, sillä suomenkielellä on kirjallinen kielimuoto. Työstän runokäännöksen aluksi kirjalliseen muotoon. Lausuttu runokäännös lausutaan kirjallisen runokäännöksen perusteella. Teen runosta lausutun käännöksen, sillä suomalaisella viittomakielellä ei ole kirjoitettua kielimuotoa ja mielestäni tämän takia viittomakieltä pitäisi verrata puhuttuun eikä kirjoitettuun kieleen. Lausutussa käännöksessä pystyy mielestäni ilmaisemaan enemmän tunteita esimerkiksi äänensävyjä muuttelemalla, kuin kirjallisessa käännöksessä pelkillä sanavalinnoilla. Kirjallinen runokäännös on tämän työn liitteissä (liite 2).

Aloitin opinnäytetyöni kirjallisen osion kirjoittamisen syksyllä 2011. Joulukuussa 2011 olin jo päättänyt tietoperustani osa-alueet (runous: suomenkielinen kirjallinen ja lausuttu runous ja viittomakielinen runous, sekä kääntäminen: käännösprosessi ja runojen kääntäminen sekä viittomakielisten runojen kääntäminen) ja ne olivat lähes valmiita. Tämän jälkeen, joulukuussa 2011, aloitin runon kääntämisen katsomalla aluksi runoa useaan otteeseen ja tekemällä siitä itselleni muistiinpanoja. Muistiinpanoni olivat käsinkirjoitettuja sanoja tai muutamien sanojen kokonaisuuksia, joita käytin myöhemmin hyväkseni käännösprosessissani. Käännöstyön alkuvaiheessa keskustelin runosta ja sen merkityksistä myös Kimmo Leinosen kanssa.

Tammikuussa 2012 tapasin opinnäytetyöni tilaajatahon kanssa ja pohdimme yhdessä runoa ja sen merkityksiä. Tapaamisen jälkeen etsin runoa varten kauniita suomenkielisiä sanoja ja ilmauksia synonyymisanakirjoista, sekä luontoaiheisista runoista. Maaliskuussa 2012 minulla oli alustava kirjallinen runokäännös eli raakakäännös valmiina ja lähetin sen tilaajatahon, sekä opinnäytetyön ohjaavan opettajan kommentoitavaksi. Lisäksi pyysin runokäännöksestä palautetta muutamilta ystäviltäni. Pyysin runokäännöksestä palautetta, koska halusin tietää mitä mieltä muut ovat valitsemistani sanoista ja käyttämistäni runoelementeistä. Näiden palautteiden ja kommenttien

pohjalta tein käännökseen muutoksia ja työstin siitä lopullisen kirjallisen käännösversio. Palautteiden keräämisestä kerron myöhemmin (luvussa 5.1.3).

Halusin tuottaa runosta myös lausutun version, sillä mielestäni viittomakieltä ei pitäisi verrata kirjoitettuun kieleen. Viittomakielellä ei mielestäni ole kirjallista muotoa joten sitä pitää verrata puhuttuun kieleen. Lausutun runon taltiointi tapahtui 28.3.2012 Humanistisen ammattikorkeakoulun tiloissa Kuopion kampuksella mp3 nauhurin avulla. Taltiointitilanteessa ohjasin runon lausujaa esimerkiksi kertomalla missä kohdissa halusin lausujan äänen kuulostavan surulliselta ja missä iloiselta. Nauhoitimme runon yhteensä 11 kertaa ja valitsin myöhemmin näistä parhaan tallenteen työni produktiin.

Runon lausujana on kuopiolainen viittomakielen tulkki Urpo Ontronen. Pyysin Ontrosta lausumaan runon, koska halusin lausujan olevan mies, aivan kuten alkuperäisen runon viittoja. Ajattelin aluksi pyytää ammattilaista runonlausujaa lausumaan runon, jotta siitä tulisi mahdollisimman laadukas, mutta päädyin kuitenkin pyytämään tehtävään viittomakielen tulkkiä. Halusin lausujaksi viittomakielen tulkin, koska tulkkien on itse lausuttava sellaiset työelämässä vastaan tulevat viittomakieliset runot, jotka käännetään nimenomaan lausuttavaksi. Toin tällä tavoin opinnäytetyötäni lähemmäs tulkkien todellista työelämää. Se, että lausujana on viittomakielen tulkki, eikä ammattilainen runonlausuja, vaikuttaa käännösrunooni niin, että runosta tulee lausuttu käännös äänitiedostona, ilman videokuvaa. En oleta tulkin osaavan eläytyä ja heittäytyä runon lausuntaan samalla tavalla kuin ammattimaiset runonlausijat. Pelkääntään äänen taltiointi oli myös lausujan kannalta mielekäästä. Esittelen runon käännösprosessin tarkemmin luvussa 5.

5 TULOSTEN ESITTELY JA ANALYSOINTI

Tässä luvussa esittelen käännösprosessin, jonka kautta runokäännös Kieltäni ei saa tuhota -runosta syntyä. Opinnäytetyöni tavoitteena oli kääntää Kimmo Leinosen viittomakielinen Kieltäni ei saa tuhota – runo suomen kielelle. Tässä luvussa vastaan päätutkimusongelmaani, joka oli 1. Millaisen käännösprosessin kautta syntyy käännös-

nös suomalaisella viittomakielellä tuotetusta runosta suomen kielelle? Vastaan tässä luvussa myös tutkimusongelmani alaongelmiin esittelemällä käännösprosessin eri vaiheissa ilmenneet käännösongelmat kronologisesti käännösprosessin alaotsikoiden alla. Kerron myös kuinka olen itse ratkaissut prosessissa ilmenneet käännösongelmat. Tutkimusongelmani alaongelmia olivat 1.1 Millaisia ongelmia tällaisessa käännösprosessissa mahdollisesti esiintyy? ja 1.2 Kuinka esiintyneet ongelmat on mahdollista ratkaista? Tämän luvun lopussa on vielä yhteenveto saamistani tuloksista, eli käännösprosessista, käännösongelmista, sekä niiden ratkaisuista.

5.1 Käännösprosessi, käännösongelmat ja niiden ratkaisut

Käännösprosessini mukailee Ingon (1990) esittelemää käännösprosessia. Käännösprosessistani voidaan erotella analyysi-, siirto- ja muotoiluvaihe. Päädyin nimeämään nämä vaiheet Ingoa (1990) mukailleen analyysi -, käännös -, ja muotoiluvaiheeksi. Ingo (1990) on nimennyt käännösprosessin keskimmäisen vaiheen siirtovaiheeksi. Tässä opinnäytetyössä käytän kyseisestä termistä nimeä käännösvaihe. Tein käännösprosessin aikana itselleni muistiinpanoja käännösprosessin eri vaiheista. Kirjoitin alla olevat käännösprosessin osa-alueet muistiinpanojen perusteella. Muistiinpanoihin pohjautuva tiiviisti kerrottu käännösprosessi on tämän työn liitteenä (liite 3).

5.1.1 Runokäännökseni analyysivaihe

Ingon (1990, 110) mukaan analyysivaihe jakautuu viiteen osaan: alustavaan tekstianalyysiin, kieliopilliseen analyysiin, semanttiseen analyysiin, tyylianalyysiin, sekä pragmaattiseen analyysiin. Oman työni analyysivaihe sisälsi kaikki nämä analyysin osavaiheet. Sain analyysivaiheeseen apua Kimmo Leinoselta henkilökohtaisesti. Juttelin Leinosen kanssa runon sisällöstä. Sain analyysivaiheeseen apua myös Laurel Ann Pettyn (2005) dokumentista, sillä siinä Leinonen itse kertoo runonsa taustoista, merkityksestä ja sen runollisista elementeistä.

Aloitin käännösprosessini alustavalla tekstianalyysillä katsomalla runon useaan otteeseen, jotta olin varma, että ymmärsin sen sisällön. Runossa on paljon kohtia, joissa ei käytetä kiinteitä viittomia⁴, vaan kieli sisältää paljon kuvailevia ilmaisuja ja jättää paljon tulkinnanvaraa vastaanottajalle. Joissakin tällaisissa kohdissa minulla oli hankaluuksia ymmärtää ja ymmärtäminen oli ensimmäinen käännösongelmistani. Pystyin ratkaisemaan tämän ongelman helposti, sillä Leinonen auttoi minua runon ymmärtämisessä. Mielestäni on tärkeää, että viittomakielen tulkit tekevät runojen käännöstyötä yhteistyössä runoilijan kanssa, jotta runokäännöksestä saa mahdollisimman hyvän.

Runon ymmärtämisen jälkeen tein kieliopillista analyysia. Kieliopillinen analyysi tarkoittaa kieliopin mukaista lauseenjäsennystä eli esimerkiksi subjektin, predikaatin ja objektin erittelemistä jolloin saadaan selville, mitkä sanat liittyvät toisiinsa (Ingo 1990, 110–111). Tein kieliopillista analyysia erittelemällä toisiinsa liittyviä viittomia pienemmiksi kokonaisuuksiksi. Näin selvitin itselleni mitkä asiat ja viittomat liittyvät runossa toisiinsa. Aluksi kirjoitin ylös vuodenaajat, siinä järjestyksessä jossa ne Leinosen runossa esiintyvät. Tämän jälkeen kokosin toisiinsa liittyviä viittomia vuodenaikojen otsikoiden alle ja muodostin viittomista lyhyitä asiakokonaisuuksia. Viittomien jaottelu auttoi minua myöhemmin muotoiluvaiheessa runon säkeiden muodostamisessa ja sijoittamisessa.

Kieliopillisen analyysin jälkeen tein runosta semanttista analyysia, eli pohdin mitä runossa käytetyt viittomat tarkoittavat. Monitulkintaisuus mahdollistaa lisämerkityksien sisällyttämisen viittomiin ilman ylimääräisiä asioita selittäviä viittomia (Sutton-Spence ym. 2005, 87). Juuri monitulkintaisuuden takia analysoin viittomien pintamerkityksien lisäksi niiden piilomerkitykset. Esimerkiksi kun runossa viitotaan viittoma PUU (Kuuron Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1998, 166) ja kuvaillaan puuta vuodenaikojen mukaan, mietin, mitä muuta puu runossa tarkoittaa, kuin puuta. Tulkitsin runon merkityksiä, mutta kuten edellisessä kappaleessa mainitsin, sain siihen apua myös Leinoselta.

---

⁴ Viittomia, joilla on perusmuoto ja sanakirjassa kuvattavissa oleva rajallinen merkitys (Jantunen 2003, 76).

Leinonen (2005) kertoo, että runon puun juuret tarkoittavat viittomakielen vahvaa asemaa ja sitä, että viittomakieltä käytetään aina kuurojen yhteisössä ja sen käyttö ei tule koskaan loppumaan. Puun lehdet tarkoittavat viittomakielisten ryhmiä, jotka kommunikoivat keskenään. Puun lehtien irtoaminen ja kylmyys tarkoittavat sitä poliittista aikaa, kun viittomakielisten piti todistella, että viittomakieli on oikea kieli. Lopulta kun runossa viitotaan keväästä ja siitä, että puu saa uudet lehdet, se tarkoittaa että kuurojen yhteisö ja suomen poliittinen kenttä ovat yhtä mieltä. Viittomakieli tunnustetaan viralliseksi kieleksi ja kuurojen yhteisö ja Suomen poliittinen kenttä alkavat tehdä yhteistyötä. (Ann Petty 2005.) Tulkitsin itse runon katsomisen ja Leinosen kertoman perusteella, että runon puu itsessään tarkoittaa viittomakieltä.

Viittomakielessä voidaan ottaa jonkun asian tai olion rooli, jonka näkökulmasta viitottu asia kerrotaan (Rissanen 2006, 54). Kieltäni ei saa tuhota – runossa Leinonen viittoo vuodenaikoja puun roolissa. Hän viittoo asiat puun näkökulmasta eli käyttää roolinvaihtoa. Aloin jo analyysivaiheessa pohtia, että runokäännökseni voi olla minä - muodossa ja näin ollen vastata lähtökielistä runoa. Päätin kuitenkin, että katson muotoiluvaiheessa, kuinka käännösruno toimii minä - muodossa ja teen päätöksen sen käyttämisestä vasta sitten.

Pohdin viittomien piilomerkityksiä eri näkökulmista. Halusin kääntää runon niin, että jätän nuo piilossa olevat merkitykset piiloon myös omassa runokäännöksessäni. Halusin antaa kohdekieliselle kuulijalle mahdollisuuden tehdä itse runosta tulkintoja. Pohdin paljon sitä, miten saan käännöksestäni monitulkintaisen niin, että kohdekieliset kuulijat voivat ymmärtää puun ja vuodenaajat jonakin muuna kuin vain puuna ja vuodenaikoina. Monitulkintaisuuden pohtiminen tuntui jo analyysivaiheessa todella ongelmalliselta, mutta päätin ratkaista tämän ongelman vasta muotoiluvaiheessa, kun oli aika valita käytettävät suomenkieliset sanat.

Tekstin semantiikan analysoinnin jälkeen aloin analysoida tekstin tyyliä. Jokaisen kääntäjän on huomioitava käännettävän tekstin tyyli, sillä se vaikuttaa esimerkiksi käännöksen sanavalintoihin (Ingo 1990, 179–187). Tyylin analysoiminen oli minusta helpoin analyysin osa-alue, sillä minulla oli lähtötietona se, että kyseessä on runo. Tiesin, että juuri runoissa tekstin tyylin säilyttäminen kohdekieliseen käännökseen on tärkeää. Analysoin runoa ja sen tyyliä viittomakielisen runon elementtien näkökul-

masta. Huomasin, että Leinonen käyttää runossaan paljon toistoa. Runossa voidaan toistaa viittomaan sisäisiä rakenteita, jotain tiettyä viittomaa, tai useamman viittoman ilmauksia (Sutton-Spence ym. 2005, 25–26, 46). Selkein toisto Leinosen runossa on käsimuodon toisto. Leinonen käyttää runossaan yhtä käsimuotoa (käsimuoto 5⁵) lähes läpi koko runon. Hän on valinnut runoon viittomia, jotka viitotaan tuolla käsimuodolla. Tällä tavoin tekstin runollisuus korostuu. Käsimuodon toiston lisäksi Leinonen toistaa runon aikana monta kertaa alla olevan esimerkin 1. kokonaisuuden.

1. JUURET ”ovat tiukasti kiinni maassa /⁶ puun oksat ovat ylöspäin kohti taivasta / tuuli heiluttaa niitä hiljalleen edestakaisin”⁷

Esimerkin 1. kokonaisuuden toistaminen tekee runosta enemmän runon tyyllisen tekstin. Leinosen runossa on myös muita viittomakieliselle runolle ominaisia elementtejä. Esimerkiksi symmetriaa ja balanssia on runossa viittomien muodostamisessa. Leinonen viitto useita viittomia kaksikäteisesti ja näin ollen luo runoon lisää symmetriaa ja balanssia. Kieltäni ei saa tuhota sisältää paljon juuri vertikaalista symmetriaa. Vertikaalinen symmetria tarkoittaa molempien käsien ylhäältä alaspäin tai alhaalta ylöspäin suuntautuvia liikkeitä (Sutton-Spence ym. 2005, 59–64). Runo on lisäksi todella metaforinen, sillä siinä puhutaan puusta ja vuodenajoista, mutta todellisuudessa tarkoitetaan muuta. Leinonen käyttää runossa hyväkseen myös rytmiä ja luo sillä tavoin runosta runollisemman. Hän luo runoon kolmiosaista rytmiä toistamalla suurimman osan viittomista kolme kertaa tai viittomalla lyhyitä kokonaisuuksia yhdistämällä kolme toisiinsa liittyvää asiaa.

Runossa kerrotaan puusta ja vuodenajoista joita puu kokee. Tämän lisäksi Leinonen viitto kahdessa eri kohdassa alla olevan esimerkin 2. ilmauksen.

2. OMA-1⁸ KIELI/OMA-1 VIITTOMAKIELI / NAUTTIA ”levittää kädet levälleen”

⁵ Käsimuodolla tarkoitetaan sormien asentoa viittoman aikana. Käsimuoto 5 tarkoittaa käsimuotoa, jossa kämmen on avoin ja sormet hieman harotetut (Jantunen 2003, 35).

⁶ Lyhyen tauon symboli.

⁷ Kuvailevat ja elemäiset ilmaisut on merkitty lainausmerkkien sisään.

⁸ Numero merkitsee viittoman suuntautumista kyseiseen paikkaan (ks. Paunu 1983: 31; Rissanen 1985: 18).

Esimerkin 2. kohdissa runon tyyli vaihtuu mielestäni selkeästi. Puusta viitottaessa puhutaan konkreettisista asioista, mutta kielestä puhuttaessa, mennään abstraktille tasolle. Pohdin jo tässä vaiheessa, että omassa käänöksessänikin runon tyyli tulee luultavimmin muuttumaan esimerkin 2. kohdissa.

Pragmaattista analyysia tehdessäni jouduin miettimään runon kulttuurisidonnaisten asioiden säilyttämistä. Erityisen paljon jouduin pohtimaan osaa esimerkin 2. sisällöstä, jossa Leinonen viittoo:

3. OMA-1 KIELI / OMA-1 VIITTOMAKIELI

Mietin säilytänkö runossa sanan viittomakieleni jolloin runokäännös kertoo viittomakielisistä, aivan kuten alkuperäinen runo eli käytänkö vieraannuttavaa käänösstrategiaa. Vieraannuttava käänösstrategia tarkoittaa, että kääntäjä jättää kohdekielisen tekstin vastaamaan lähtökielisen tekstin muotoa (Rahtu 2011, 24). Toinen vaihtoehto oli vaihtaa tuo sana esimerkiksi muotoon äidinkieleni, eli käyttää kotouttavaa käänösstrategiaa, jolloin suomenkielisillä olisi mahdollista kuvitella runon kertovan heistä. Kotouttavassa käänösstrategiassa kääntäjä muuntaa lähtökielisen tekstin kulttuurisidonnaiset asiat kohdekieliselle kulttuurille sopiviksi (mt., 24). Esimerkin 3. kohdasta muodostui minulle käänösongelma. Ratkaisin tämän käänösongelman päättämällä, että on tärkeää tuoda ilmi, että runossa puhutaan viittomakielestä.

Päätin kääntää suoraan kohdekieliseen runoon esimerkin 3. ilmauksen, eli suomen kielelle käännettynä: kieleni, viittomakieleni, vastoin pragmaattisen analyysin päätarkeitä. Pragmaattisen analyysin tarkoituksena on nimenomaan tasoittaa kielten ja kulttuurien eroja ja sitä kautta tehdä käännettäessä käänökseen muutoksia, niin että se tulee toimimaan kohdekielisessä kulttuurissa (Ingo 1990, 187–188). Sisällytin runokäännökseeni ilmauksen ”kieleni, viittomakieleni” siitä syystä, että lähtökielinen runo kertoo viittomakielisistä ja heidän vaikeuksistaan, kuten edellisessä kappaleessa on kerrottu. Jättämällä ilmauksen ”viittomakieleni” käänökseen, käytin tietoisesti vieraannuttavaa käänösstrategiaa. Koin kuitenkin, että on tärkeämpää säilyttää runo myös käännettynä viittomakielisistä kertovina, kuin muuttaa ”viittomakieleni” ilmaus esimerkiksi muotoon ”äidinkieleni”. Jos ilmaus olisi ”kieleni, äidinkieleni”, suomenkieliset kuulijat voisivat samaistua käänösrunon minään, mutta he eivät kuitenkaan

voisi saada runosta samaa merkitystä kuin viittomakieliset lähtökielisestä runosta. Tämä johtuu siitä, että suomenkielen historiassa ei ole ollut samanlaisia vaiheita kuin viittomakielen historiassa.

5.1.2 Runokäännökseni käännösvaihe

Tässä vaiheessa pyrin irtautumaan lähtökielisestä runosta ja muodostamaan sen sisältämät merkitykset kohdekielellä. Tapasin tätä varten tilaajatahon kanssa ja pohdimme yhdessä, kuinka minun kannattaisi alkaa runoa kääntämään. Kuten analyysivaiheessa kerroin, muodostin runon viittomista asiakokonaisuuksia kirjallisesti suomenkielellä. Käännösvaiheessa mietin käännösratkaisuja noille runossa oleville pienemmille kokonaisuuksille.

Minusta runon konkreettinen kääntäminen oli ongelmallista, sillä en tiennyt, kuinka minun kannattaisi kirjoittaa käännöstä niin, että se olisi helposti käsiteltävissä ja voisin todella irtaantua lähtökielisestä runosta. Tilaajatahon kanssa tavatessani sain hyvän neuvon kirjoittaa koko runon suomen kielellä, tarinan muotoon. Näin voisin tarkastella runoa kokonaisuutena ja minun olisi helpompaa valita, mitkä asiat mielestäni ovat runossa kaikkein tärkeimpiä. Neuvo ratkaisi runon ylöskirjoittamisen -ongelman ja sen mukaisesti kirjoitin runon suomen kielellä ja aloin pohtimaan, mitä asioita minun on tuotava käännöksessä esille. Ingo (1990, 56) tuo myös esille runon kirjoittamisen aluksi lauseiksi ja toteaa sen voivat helpottaa lähtökielestä irrottautumista. Huomasin itse saman asian. Runon kirjoittaminen lauseiksi tarinan muotoon helpotti irrottautumista viittomakielisestä Kieltäni ei saa tuhota – runosta.

Kirjoittaessani Kieltäni ei saa tuhota – runon tarinan muodossa suomen kielellä, huomasin sen sisältävän sellaisia ilmauksia, jotka voidaan viittomakielellä ilmaista yhdellä kuvailevalla viittomalla, mutta suomenkielellä vaaditaan kokonainen lause ilmaisemaan viittoman merkitys. Alla oleva esimerkki 4. on esimerkki tällaisesta kohdasta.

4. JUURET ”ovat tiukasti kiinni maassa”

Leinonen käyttää esimerkin 4. sisältämän informaation viittomiseen yhtä viittomaa, joka pitää sisällään kaiken tuon merkityksen. Kuvailevien ilmaisujen muuttaminen sanoiksi oli mielestäni yksi suurimmista käänösongelmistani. Minun piti löytää suomen kielestä tiiviitä ilmaisuja, jotka mahdollisesti sisältävät samoja sivumerkityksiä, kuin Leinosen viittomakieliset ratkaisut. En voinut kääntää runoa niin, että olisin ilmaissut Leinosen viittomat asiat, niin monella sanalla kuin suomenkielessä on tarve, sillä silloin käänös ei olisi ollut runo, vaan tarina. Kuvailevan viittomakielen muuttamista suomenkielisiksi sanoiksi pohdin seuraavassa luvussa.

5.1.3 Runokäännökseni muotoiluvaihe

Muotoiluvaiheessa muodostin käännöksestäni kirjallisen, runon näköisen tekstin. Muotoiluvaiheessa pohdin esimerkiksi, mitä runoelementtejä ja sanoja käännöksestäni käytän, jotta se olisi runo kohdekielisessä kulttuurissa. Runon muotoilu kokonaisuudessaan osoittautui suurimmaksi käänösongelmaksi ja vaati kääntämisessä eniten aikaa. Esittelen nyt tarkemmin muotoiluvaiheen käänösongelmia ja ratkaisuja niihin.

Kuten edellisessä luvussa ilmenee, kuvailevan viittomakielen muuttaminen sanoiksi oli minusta ongelmallista. Tähän ongelmaan sain apua runojen kääntämisen teoriasta. Runoja kääntäessä on keskityttävä runon muotoon ja tärkeintä on, että käänös toimii kohdekielisessä kulttuurissa runona. (Oittinen 2001, 169, 180). Runon sisällön esiintuominen on tärkeämpää kuin runon muodon säilyttäminen, tästä syystä alkupeäinen runo ja käänösruno voivat pintapuolisesti näyttää täysin erilaisilta (Leinonen 2012b). Päätin muuttaa runon muotoa niin, että se todella olisi kohdekielellä runo. Esimerkiksi kun Leinonen viittoo:

5. ”puun oksat heiluvat tuulessa/ LEHTI⁹ ”irtoaa puusta ja leijailee ilmassa”

en mielestäni voinut kääntää asiaa noin pitkästi ilmaistuna, tarinan kaltaisesti. Mietin, kuinka voisin ilmaista esimerkin 5. sisältämän informaation mahdollisimman tiiviisti ja

⁹ Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1998, 595.

runollisesti suomenkielellä. Minulle tuli ongelmaksi juuri näiden tiiviiden ja runollisten ilmaisujen löytäminen. Käytettävien sanojen valitseminen oli mielestäni todella vaikeaa.

Sanavalintoihin vaikutti se, että valmiin runon pitää näyttää ja kuulostaa runolta. Lisäksi valittujen sanojen pitäisi sisältää samat piilomerkitykset kuin lähtökielisessä runossa, jotta runot vastaisivat mahdollisimman hyvin toisiaan. Mainitsin jo analyysivaiheessa, että monitulkintaisuuden esiintuominen sanavalinnoissa oli yksi ongelmallisista asioista. Mielestäni avainasemassa runon monitulkintaisuudelle esimerkin 3. sisältö, eli suomeksi: kieleni, viittomakieleni, sillä se antaa vastaanottajalle mahdollisuuden ymmärtää runon kertovan muusta kuin vain puusta ja vuodenaajoista. Se antaa mielestäni mahdollisuuden tulkita runon juuri niin kuin Leinonen on itse sen tarkoittanut. Ratkaisin monitulkintaisuuden ongelman luottamalla kieleni, viittomakieleni – kohdan kertovan tarpeeksi runon lisämerkityksistä. Käänsin runon niin, että kerroin puusta ja vuodenaajoista puuhun liittyen, aivan kuten Leinonen (2005). Kieleni, viittomakieleni – ilmauksen takia vastaanottajat voivat ymmärtää puun ja vuodenaikojen tarkoittavan muutakin kuin puuta ja vuodenaikoja.

Sopivien sanojen valitseminen oli haastavaa, sillä en ole runoilija. En lähtökohtaisesti tiennyt mitä sanoja suomenkielisessä runoudessa yleensä käytetään esimerkiksi kuvaamaan luontoaiheisia asioita. Esimerkiksi kun Leinonen viittoo, että puun lehdet heiluvat tuulessa, mietin, millä sanalla voisin lyhyesti sanoa tuon saman asian. Tällaisia kohtia varten luin erilaisia luontoon liittyviä runoja ja selasin synonyymisanakirjoja, jotta löytäisin kauniita tapoja ilmaista asioita. Havaittiin, että kirjallisuudessa luontoon liittyvissä runoissa käytetään usein ilmausta ”lehdet havisevat”. Päätin itse käyttää tuota samaa ilmausta, sillä se selvästi kuuluu suomenkieliseen luontoaiheiseen runouteen.

Leinonen viittoo Kieltäni ei saa tuhota - runon alussa viittoman PUU. (Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1998, 166). Päätin jättää suomenkielisestä käännöksestä kokonaan tuon sanan puu pois, sillä halusin tällä tavalla lisätä runon symbolisuutta. Lisäksi jätin pois monia puuhun viittaavia sanoja kuten esimerkiksi sanan: lehdet. Näin ollen edellisessä kappaleessa pohtimani ilmaus: lehdet havisevat, on runossani muodossa ”Havisen hiljaa tuulessa”. Kerroin analyysivaiheessa,

että Leinonen viittoo Kieltäni ei saa tuhota – runon puun roolista. Sain mielestäni käännösrunooni lisää symbolisuutta käyttämällä siinä minä - muotoa. Tämä on huomattavissa edellä olevasta esimerkistäkin sanassa ”havisen”. Tällä tavalla vuodenai-koja tarkastellaan puun näkökulmasta samalla tavalla käännösrunossani, kuin alkuperäisessä Kieltäni ei saa tuhota – runossa.

Runoa muotoillessa mietin, voisinko ajatella rinnasteisina tunnusmerkkeinä esimerkiksi alku – tai loppusoinnillisuutta ja yhden käsimuodon käyttöä. Alkusoinnillisuus tarkoittaa, että runossa peräkkäisten sanojen alkuosat muistuttavat toisiaan äänneellisesti. Loppusoinnillisuus taas tarkoittaa sitä, että kahden tai useamman säkeen loput sointuvat yhteen. (Mikkola ym. 2005, 278.) Aluksi ajattelin, että käytän käännök- sessäni loppusoinnillisuutta yhtenä runon tunnusmerkkinä. En kuitenkaan ole ammat- tirunoilija, joten minulla oli hankaluuksia muodostaa runosta käännöstä niin, että se sisältäisi kauttaaltaan loppusoinnutuksen ja sen sisältö pysyisi sellaisena, kuin halu- sin. Lisäksi suomenkielisessä nykyrunoudessa loppusoinnillisuuden käyttäminen ei ole enää niin yleistä kuin ennen. Aiemmin runot kirjoitettiin tiettyyn runomittaan ja loppusoinnillisuuden käyttäminen oli yleistä. Nykyään taas modernissa runoudessa runon mitta on yleensä vapaa ja loppusoinnillisuutta ei enää tavoitella. (Mikkola ym. 2005, 278–281.) Päätin noudattaa nykyrunouden suuntauksia ja jättää loppusoinnil- lisuuden tavoittelun. Myöhemmin huomasin, että runoni sisälsi myös loppusoinnilli- suutta, mutta se ei ollut tarkoituksen mukaista, vaan tuli tekemieni sanavalintojen myötä.

Toisto on tärkeä elementti sekä puhuttujen kielten, että viitottujen kielten runoudessa. Toisto voi tarkoittaa esimerkiksi jonkun kokonaisuuden, viittoman tai viittoman sisäi- sen rakenteen toistamista. (Sutton-Spence ym. 2005, 25.) Kuten jo analyysivaihees- sa kerroin, Leinonen toistaa Kieltäni ei saa tuhota – runossa paljon yhtä käsimuotoa. Pohdin paljon, kuinka saisin siirrettyä yhden käsimuodon toistamisen suomenkieli- seen runoon. Tämä oli todella ongelmallista. Yhtenä ratkaisuna ajattelin olevan sano- jen alkukirjaimien samankaltaisuus. Voisin yrittää valita runoon sellaisia sanoja, jotka alkaisivat samoilla alkukirjaimilla. Tämä oli kuitenkin aivan liian vaikeaa, ja suomen- kieli ja sen sanat eivät mielestäni riittäneet tähän vaihtoehtoon. Lopulta päädyin sii- hen, että pyrin jokaisessa kolmen sanan kokonaisuudessa toistamaan vähintään

kahdessa sanassa samaa alkukirjainta. Tämä toteutui hyvin esimerkiksi seuraavassa kohdassa:

Vierailee viima luonani
Taivun tuulen tahtoon
Tulee havinasta hiljaisuus

Läpi runon saman alkukirjaimen säilyttäminen kahdessa kolmesta samalla rivillä olevasta sanasta ei kuitenkaan toiminut ja näissä kohdissa jouduin päättämään, että runon sisältö on tärkeämpi kuin sen muoto. Esimerkki tällaisesta kohdasta on Leinosen useasti runossa toistama esimerkin 1. (katso s. 26) sisältö, jonka käänsin suomen kielellä muotoon:

Juuret tiukasti maassa
Kurkotan kohti taivasta
Havisen hiljaa tuulessa

Kuten edellä olevasta käännösesimerkistä huomaa, ensimmäisen rivin teksti ei noudata valitsemaani alkukirjainten toistamisperiaatetta. Tässä kohdassa kuitenkin tärkeämpää on mielestäni, että runon sisältö välittyy. Toin käännösrunooni toistoa toistamalla esimerkin 1. sisällön yhtä monta kertaa ja samoissa paikoissa kuin Leinonen toistaa alkuperäisessä runossa. Tämä oli minusta luonteva ratkaisu, sillä kuten aiemmin jo mainitsin, toistoa käytetään tehokkeinona myös puhuttujen kielten runoudessa. Kokonaisuuden toistaminen toi mielestäni käännökseni lähelle lähtötekstin muotoa ja tässä tapauksessa se oli minusta hyvä ratkaisu.

Tässä vaiheessa päätin myös, kuinka muodostan säkeet runooni ja kuinka ne sijoituvat suhteessa toisiinsa. Säkeet, niiden muodostuminen ja säkeen ja taukojen vuorottelu muodostaa runoon rytmiä (Viikari 2003, 48–49, 54). Säkeiden muodostamisen kautta loin käännökseeni tiettyä rytmiä. Käännösongelmaksi tuli runon rytmin siirtäminen. Analyysivaiheessa käy ilmi, että Leinonen käyttää itse runossa kolmeosaista rytmiä. Pohdin paljon, kuinka pystyn ilmaisemaan suomenkielellä tuon kolmiosaisen rytmin. Loogisimmaksi ratkaisuksi koin kolmen sanan sijoittamisen aina rinnakkain yhdelle riville. Tämä kolmen sanan muodostama rytmi kuitenkin katkeaa käännök-

sessäni muutamassa kohdassa. Näitä kohtia ovat muun muassa analyysivaiheessa pohtimani kohdat joissa Leinonen viitto: kieleni, viittomakieleni. Näissä kohdissa se mitä sanotaan, on kuitenkin kolmen asian kokonaisuus joten tavallaan luon silloinkin kolmiosaista rytmiä.

Kirjallisessa käännöksessä säkeiden muodostaminen oli runon rytmin kannalta tärkeää, kun taas lausutussa käännöksessä sanojen painotukset olivat tärkeässä osassa. Sanojen painotuksia varten katsoin lähtökielistä runoa ja merkitsin kirjalliseen käännökseeni, mitä kohtia Leinonen viittoessaan painottaa. Näin sain runojen merkityksistä mielestäni vastaavammat, kuin jos olisin itse päättänyt, mitä kohtia käännösrunossa painotetaan. Merkitsin painotukset alleviivaamalla painotettavat asiat. Säkeiden muodostamisen lisäksi rytmiin vaikuttaa sanojen pituudet ja niiden painottomien ja painollisten tavujen vaihtelu (Viikari 1998, 54; Mikkola ym. 2005, 279). Valitsin käännökseeni kahdesta tai kolmesta tavusta koostuvia sanoja, jotta runo ns. soljuisi eteenpäin. Kokeilin muodostaa runoa myös käyttämällä välissä pidempiä sanoja, mutta ne tuntuivat muuttavan runon rytmin liian hitaaksi, joten luovuin niistä.

Pohdin myös Leinosen ilmeiden käyttöä runossa. Viittomakieleen kuuluu tärkeänä osana non-manuaaliset elementit eli ilmeet, suun liikkeet ja silmien, pään ja kehot liikkeet (Rissanen 1985, 101). Ilmeet antavat Kieltäni ei saa tuhota - runossa mielestäni lisätietoa viitottavasta asiasta, muodostavat runoon tietynlaista tunnelmaa ja kertovat asioihin liittyvistä tunteista. Esimerkiksi kun Leinonen viittoo, että puusta lähtevät lehdet irti ja lentoon, hänen ilmeestään välittyy mielestäni hämmennys ja tietyllä tavalla huolestunut tunne. Pohdin kuinka saan ilmaistua nuo tunnelmat ja tunteet suomenkielisissä sanoissa, mutta en mielestäni pystynyt ratkaisemaan tätä ongelmaa sanavalintojen kautta. Runokäännökseni kirjallisessa muodossa en pystynyt mielestäni saamaan näitä tunteita ja tunnelmia esiin niin hyvin, kuin lausutussa käännöksessä.

Käännösrunoa lausuttaessa näitä runon tunnelmia ja tunteita pystyi mielestäni ilmaisemaan paljon sanojen painotuksien ja äänenkäytön kautta. Merkitsin itselleni nämä painotukset alleviivaamalla painotettavat sanat, jotta minun oli helppo muistaa ne, kun ohjeistin runon lausujaa, viittomakielen tulkki Urpo Ontrosta, runon nauhoitustilanteessa. Olin merkinnyt itselleni myös ylös, missä kohdissa haluan, että lausujan

äänestä kuuluu suru ja milloin ilo. Esimerkiksi kun runon loppupuolella puhutaan lumien sulamisesta ja kevään tulosta, halusin, että lausujan äänestä kuuluu ilo. Runon tunnelmia ja tunteita olisi mielestäni voinut runoa lausuttaessa tuoda esiin myös lausujan ilmeillä ja eleillä. Tässä tapauksessa lausuja oli kuitenkin viittomakielen tulkki, eikä ammattimainen runonlausuja. Tästä syystä päätin tehdä runosta lausutun version vain äänitiedostona, ilman videokuvaa, ja jättää tunteiden ja tunnelmien ilmaisun äänenkäytön ja valittujen sanojen varaan.

Kun olin saanut runon kirjallisen käännöksen valmiiksi lähetin sen tilaajataholle ja sain siitä palautetta. Lisäksi runostani antoivat palautetta opinnäytetyöni ohjaaja, sekä muutama luokkakaverini. Tilajataholta sain palautetta muutaman tietyn kohdan sanavalintoihin. Esimerkiksi runon ensimmäinen lause oli aluksi muodossa ”Seison syvällä maassa”. Tästä kohdasta sain tilaajalta palautetta, että se sisältää negatiivista merkitystä. Aivan kuin jokin seisoi paikallaan, eikä pääsisi eteenpäin. En ollut itse ajatellut lauseen sisältävän tuollaisia merkityksiä, mutta palautteen jälkeen huomasin itsekkin, että lause on parempi muuttua johonkin toiseen muotoon. Päädyin muuttamaan lauseen muotoon ”Juuret tiukasti maassa”, sillä siitä saa mielestäni merkityksen, että kyseessä on positiivinen asia. Juuret tarkoittavat vahvaa perustaa, josta voi ammentaa voimaa.

Tein palautteiden jälkeen runoon vielä muutoksia, jonka jälkeen runokäännös oli muotoiluja myöten valmis. Kirjallisessa muodossa oleva käännösruno on kokonaisuudessaan seuraavaksi.

Kieltäni ei saa tuhota

Juuret tiukasti maassa
 Kurkotan kohti taivasta
 Havisen hiljaa tuulessa

Kieleni
 Viittomakieleni
                   se
                   mitä minä olen

Juuret tiukasti maassa
 Kurkotan kohti taivasta

Vierailee viima luonani

Taivun tuulen tahtoon
Tulee havinasta hiljaisuus

On kylmä

Vaihtuu vieras toiseen
Viima hiljaiseksi hangeksi
Kinos kietoutuu minuun

Kunnes hiljaisen hangen
Auringon hehku hävittää
Virtaavan veden solinaan

Ja yhä
Juuret tiukasti maassa
Kurkotan kohti taivasta

Versot nousevat nupuista
Hiljaisuus havinaksi vaihtuu

Kieleni
Viittomakieleni
se
mitä minä olen

Juuret tiukasti maassa
Kurkotan kohti taivasta
Havisen hiljaa tuulessa

Runo on lisäksi tämän työn liitteissä (liite 2), ilman muotoiluja. Kuten aiemmin jo mainitsen, käännösprosessistani on tiivis versio tämän työn liitteenä (liite 3). Tuosta liitteestä näkyvät tiivistettynä ne vaiheet, joita käännösprosessini sisälsi. Tiiviistä versiosta viittomakielen tulkkien on helppo tutustua yhteen versioon runon käännösprosessista ja saada kokonais käsitys mahdollisesta käännösprosessista esimerkiksi ennen käännöstyön aloittamista. Lausuttu runo on tämän työn liitteenä DVD – muodossa (liite 1) ja se onnistui mielestäni hyvin. Ontronen sai runoa lausueessaan mielestäni esiin niitä tunteita, joita halusin lausutussa runossa välittää.

5.2 Yhteenveto tuloksista

Sovelsin käännösprosessiini Ingon (1990) kolmivaiheista käännösprosessia. Ingon (1990) on nimennyt käännösprosessin eri vaiheet analyysi-, siirto- ja muotoiluvaiheeksi. Nimesin omassa käännösprosessissani nämä vaiheet analyysi-, käännös- ja

muotoiluvaiheeksi. Käännösongelmia ilmeni käännösprosessin jokaisessa kolmessa vaiheessa. Analyysivaiheessa käännösongelmana oli Kieltäni ei saa tuhota – runon ymmärtäminen. Runossa oli kohtia, joiden merkitystä en ymmärtänyt ensimmäisellä katselukerralla, mutta useiden katselukertojen ja Leinosen kanssa keskustelun jälkeen ymmärtäminen osoittautui pieneksi käännösongelmaksi.

Pragmaattisen analyysin vaiheessa minulle muodostui käännösongelmaksi runon kulttuurisidonnaisten asioiden kääntäminen. Käytin todella paljon aikaa ”Kieleni, viittomakieleni” kohdan kääntämiseen ja sen pohtimiseen, käännänkö tuon ilmauksen suoraan suomeksi vai muutanko sen muotoa. Kuten edellisestä luvusta käy ilmi, jätin ilmaukseen muotoon ”Kieleni, viittomakieleni”, sillä runo kertoo viittomakielisistä ja halusin säilyttää runon merkityksen.

Kun viittomakielen tulkeille tulee työelämässä vastaan viittomakieleltä suomenkielelle käännettäviä runoja, on mielestäni tärkeää, että tulkki tekee yhteistyötä runoilijan kanssa. Tulkin ja runoilijan yhteistyön takia runojen ymmärtämisestä ei pitäisi muodostua tulkkille ongelmaa. Lisäksi tulkki voisi kysyä runoilijan mielipidettä kulttuurisidonnaisten asioiden kääntämiseen. Tein omassa käännöstyössäni itse päätöksen, että säilytän ilmauksen ”Kieleni, viittomakieleni” runossa, mutta jos tekisin työni uudestaan, kysyisin asiaan myös runoilijan mielipidettä.

Käännösvaiheessa ensimmäinen käännösongelmani oli käännöksen konkreettinen aloittaminen ja ylöskirjaaminen. Kuten edellisestä luvusta ilmenee, sain tähän vinkkejä ja apua opinnäytetyöni tilaajataholta, neljältä viittomakielen tulkilta ja yrittäjältä. Nykyään työelämässä tulkeilla on työyhteisöt ja suosittelen vastaavanlaisen ongelman ilmetessä kääntymään työyhteisön puoleen. Omassa tapauksessanikaan kukaan tulkeista/yrittäjistä ei ollut runoilijoita, mutta yhdessä ideointi tuotti itselleni toimivan ratkaisun, eli runon kirjoittamisen aluksi tarinan muodossa.

Muotoiluvaihe oli kokonaisuudessaan työni vaikein osuus ja sisälsi paljon käännösongelmia. Ongelmallista oli kuvailevan viittomakielen muuttaminen sanoiksi, käännöksen sanavalintojen tekeminen, monitulkintaisuuden esiintuominen käännöksessä sekä suomenkielisen runouden tunnusmerkkien valinta ja niiden yhteensovittaminen lähtökielisen runon elementtien kanssa. Nämä käännösongelmat ratkaisin

itse pohdinnalla ja omaa luovuuttani käyttämällä. Minulla on itselläni hieman kokemusta runojen kirjoittamisesta, mutta koin silti kohdekielisen runon muotoilun vaikeimmaksi asiaksi koko käännöstyössä.

Runon muotoiluun ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa ja siksi näiden ongelmien ratkaisemiseksi ehdotukseni viittomakielen tulkeille työelämään on: käyttäkää rohkeasti omaa luovuuttanne ja päättäkää ne runouden tunnusmerkit jota käytätte ja pyrkikää käyttämään niitä niin hyvin kuin osaatte. Voi olla, että lähtökielisen runon tekijä haluaa vaikuttaa runon tunnusmerkkien valintaan tai mahdollisesti saada käännösrunon vastaamaan alkuperäistä runoa niin muodolta, kuin sisällöltään. Tätä ajattelutapaa en itse kuitenkaan käännöstyöni jälkeen kannata, sillä mielestäni runon kääntämisessä on kyse enemmänkin runon uudelleenkirjoittamisesta kuin kääntämisestä.

Tätä ajattelutapaa tukee myös se, että työn edetessä ajattelin itse lähtökielisestä runoa Leinosen runona ja käännösrunona minun runonani. Samasta syystä en myöskään nauhoittanut runoa äänenä Leinosen runon päälle, vaan tein runosta erillisen äänitiedoston. Jos olisin nauhoittanut runon Leinosen viittomisen päälle, minun olisi pitänyt tehdä omasta runostani todella hidas, eli käännösrunon rytmi olisi kärsinyt. Nyt erillisenä tiedostona se ei ole riippuvainen Leinosen viittomisvauhdista, eikä siihen vaikuta viittomakielen ja suomenkielen erot. Se on suomenkielinen runo, joka toimii itsenäisesti suomenkielellä.

Edellä ilmenneistä ongelmista huomaa mielestäni selvästi, että hankaluuksia runon kääntämisessä tuotti nimenomaan lähtötekstin laji: kyseessä oli runo. Runojen kääntämisen ajatellaan olevan yksi vaikeimmista käännösalloista (Bassnet 1995, 100; Ingo 1990, 45). Havaitsin itsekkin, että runokieli on todella vaikeaa. Käsitökseni mukaan runoja kääntävät yleensä runoilijat tai kaunokirjallisuuden ammattilaiset. Ennen käännöstyön aloittamista ajattelin pyytää runon muotoiluun apua suomenkielisiltä runoilijoilta, mutta työn edetessä päätin, että en pyydä apua muilta kuin viittomakielen tulkeilta. Tein näin siitä syystä, että tulkit eivät voi käsitykseni mukaan työelämässä lähettää runokäännöksiä runoilijoille ja pyytää heiltä palautetta. Tulkit tekevät käännökset itse ja vastaavat itse runokäännöksen muotoiluista. Halusin tuoda tällä tavoin työni lähelle viittomakielentulkkien työelämää.

6 POHDINTA

Opinnäytetyöni tavoitteena oli tuottaa Kimmo Leinosen viittomakielellä tuotetusta Kieltäni ei saa tuhota – runosta kirjallinen ja lausuttu käännös suomen kielelle. Käännöstyön kautta tarkoituksena oli antaa ehdotuksia viittomakielen tulkeille, kuinka suomalaisella viittomakielellä tuotettujen runojen käännösongelmia on mahdollista ratkaista. Opinnäytetyöni tutkimusongelma oli: Millaisen käännösprosessin kautta syntyy käännös suomalaisella viittomakielellä tuotetusta runosta suomen kielelle? Tutkimusongelman alaongelmia olivat: Millaisia ongelmia tällaisessa käännösprosessissa mahdollisesti esiintyy ja kuinka esiintyvät ongelmat on mahdollista ratkaista.

Sovelsin käännöstyössäni Ingon (1990) kolmivaiheista käännösprosessia. Ingon käännösprosessi sisältää analyysi-, siirto- ja muotoiluvaiheen. Tässä opinnäytetyössä näistä vaiheista käytettiin nimiä analyysi-, käännös- ja muotoiluvaihe. Huomasin, että suurimmat käännösongelmat ilmenivät runon muotoiluvaiheessa. Oli todella vaikeaa tehdä runosta runon näköinen teksti, sillä en ole itse runoilija. Koko käännösprosessin perusteella ehdotukseni viittomakielen tulkeille viittomakielisten runojen kääntämiseen on oman luovuuden käyttäminen. Runojen kääntäminen on todella haastavaa, mutta esimerkiksi muutaman sanan muuttaminen runollisemmaksi ja tekstin muotoilu muuttaa normaalin tarinamuotoisen tekstin lähemmäksi runoa. Käännösprosessissa ilmenneitä asioita voi soveltaa myös runojen tulkauksessa ja yrittää tulkatessa esimerkiksi käyttää kauniimpia ja runouteen sopivampia sanoja.

Tämän opinnäytetyön puutteena on, että en enää kääntämisen loppuvaiheessa saanut yhteyttä runoilijaan, jonka takia jotkin ratkaisuisiani voivat olla erilaisia kuin Leinonen olisi itse halunnut. Lisäksi tämän työn käännöstyö ei välttämättä vastaa työelämässä tapahtuvaa runojen kääntämistä. En usko, että työelämässä on yleistä, että kuuro runoilija antaa tulkille runonsa sähköiseen muotoon tallennettuna. Käsitykseni mukaan nykyään työelämässä onkin enemmän runojen tulkaamista kuin kääntämistä. Voi olla, että tulkit saavat nähdä tulkattavan runon kerran ennen sen tulkkausta ja eivät ehdi tehdä varsinaista käännöstyötä. Tästä työtä voi kuitenkin hyödyntää myös runojen tulkauksessa, sillä tämän työn kautta viittomakielen tulkit ja tulkkiopis-

kelijat voivat tutustua suomenkielisten ja viittomakielisten runojen elementteihin ja käyttää niitä hyväkseen runojen tulkkaustilanteessa.

Opinnäytetyöni käsitteli nimenomaan viittomakielisen runon kääntämistä suomen kielelle, mutta pohdin työni aikana myös hieman runojen tulkkauksen mahdollisuutta. Olen samaa mieltä kuin Leinonen (2012b) siitä, että on mahdotonta tulkata viittomakielisiä runoja laadukkaasti suomen kielelle, ilman ennakoivaa valmistautumista. Parempi vaihtoehto olisi, että tulkki saisi nähdä runon edes kerran etukäteen viitottuna. Näin tulkki voisi ymmärtää runon sisällön ja jos olisi aikaa, tehdä runosta muistiinpanoja ja edes luonnostella runolle käännoästä. Toisaalta mielestäni nykyrunous on joltain osin melko lähellä normaaleja tekstejä ja tarinoita, joten runojen pintamerkitäksen välittäminen voisi olla mahdollista ilman ennakoivaa valmistautumista, mutta tällöin en välttämättä kutsuisi lopputulosta runoksi.

Opinnäytetyöni on yksi esimerkki runon käännösprosessista ja sen ongelmista ja niiden ratkaisuksista. Tuloksia ei siis voi yleistää. Jokaisen kääntäjän käännösprosessi voi olla erilainen ja voi olla, että joku toinen olisi ratkaissut käännösongelmani täysin eri tavalla kuin minä. Opinnäytetyöni on onnistunut, sillä sain monista käännösongelmista huolimatta käännettyä runon ja olen tyytyväinen käännökseeni. Sain tutkimusongelmiini vastaukset ja annoin käännöstyöni pohjalta ehdotuksia, kuinka työelämässä viittomakielisiä runoja kääntäessä vastaantulevia käännösongelmia voi ratkaista.

Tämän työn tuloksia hyödyntämällä opinnäytetyön tilaajan TulkkausILONA Oy:n tulkit saavat apuja suomalaisella viittomakielellä tuotettujen runojen kääntämiseen suomen kielelle. Tulkit voivat hyödyntää tämän opinnäytetyön käännösprosessia ja siinä ilmenneiden ongelmien ratkaisuehdotuksia kääntäessään suomalaisella viittomakielellä tuotettuja runoja suomen kielelle. Tulkit voivat tutustua runojen tunnusmerkkeihin ja tehdä käännöstyötä niiden avulla. Tätä opinnäytetyötä voi hyödyntää myös kun on kyse suomalaisella viittomakielellä tuotettujen runojen tulkkaamisesta. Esimerkiksi runon tunnusmerkkeihin tutustuminen ja niiden tiedostaminen auttaa kääntämisen lisäksi runoja tulkatessa.

Opin itse työni kautta paljon suomenkielisestä ja viittomakielisestä runoudesta, sekä runouden kääntämisestä. Opin esimerkiksi, että monet asiat vaikuttavat runokään-

nöksen muotoiluun ja parinkin sanan muuttaminen kauniiksi ja runoissa yleensä käytettäväksi muuttaa täysin runon ilmettä ja tekee siitä enemmän runon näköisen. Opin myös, että etenkin kun on kyse runon kääntämisestä, ei viittomakieltä voi verrata kirjoitettuun kieleen. Viittomakieltä on verrattava puhuttuun kieleen, sillä äänenkäytöllä on mahdollista tuoda esiin samoja tunteita, joita viittomakielellä on mahdollista ilmaista. Opinnäytetyöprosessin kautta opin myös perusasioita tutkimuksen tekemisestä.

Työhöni liittyvä jatkotutkimus voisi keskittyä nimenomaan runojen tulkkaukseen. Käsitteäkseni työelämässä runojen tulkkaus on runojen kääntämisestä yleisempää. Olisi mielenkiintoista tehdä kartoitusta siitä, millä eri tavoilla suomalaisella viittomakielellä tuotettuja runoja tällä hetkellä tulkataan suomen kielelle. Kartoituksessa voisi selvittää runojen tulkkaustapoja ja niiden toimivuutta viittomakielen tulkeilta, sekä asiakailta joille runoja on tulkattu.

LÄHTEET

- Anhava, Tuomas 1950. Runojen suomentamisesta. Teoksessa Anhava, Helena ja Anhava, Martti (toim.) *Minä kirjoitan sinulle kaukaisesta maasta* 2003. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. 261–266.
- Bassnett, Susan 1995. Teoksesta toiseen. Suom. Kristiina Helander, Reijo Kalvas, Kaisa Koskinen, Reetu Kurkijärvi, Jorma Penttinen, Tommi Pohja ja Sami Rouhento. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hatim, Basil. & Mason, Ian. 1990. *Discourse and the translator*. London: Longman.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15. painos. Helsinki: Tammi.
- Humanistinen ammattikorkeakoulu. Pohjois-Savon opiston videokirjasto 31.3.1998. *Kieltäni ei saa tuhota*. Kuopio.
- Hytönen, Niina 2006. *Käännösteorioiden kirjo kääntäjän työväliseksi*. Teoksessa Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi (toim.) *Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä*. Helsinki: Finn Lectura. Diakonia ammattikorkeakoulun julkaisuja. 66–83.
- Jantunen, Tommi 2003. *Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Juva, Petra 2006. *Taide kuurojen kulttuurin ja kokemusten ilmentäjänä. Taidekasvatuksen lopputyö*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Koivisto, Maija 2010. ”Ottaisiko soihdun vai lähtisikö kulkemaan pimeässä” - Lausunta viittomakielisen yhteisön kieli-identiteetin ilmentäjänä *Kuurojen valtakunnallisten kulttuuripäivien 50-vuotisessa historiassa*. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu – tutkielma.
- Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1998. *Suomalaisen viittomakielen perussanakirja*. Helsinki: KL-Support Oy.
- Leinonen, Kimmo 2012a. *Henkilökohtainen tiedonanto*. 28.10.2011. Kuopio.
- Leinonen, Kimmo 2012b. *Runouden kääntäminen*. DVD – materiaali. Humanistinen ammattikorkeakoulu Kuopion kampus.
- Mikkola, Anne-Maria, Koskela, Lasse, Haapamäki-Niemi, Heljä, Julin, Anita, Kauppinen, Anneli, Nuolijärvi, Pirkko & Valkonen Kaija 2005. *Käsikirja. Äidinkieli ja kirjallisuus*. 1-3. painos. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

- Nida Eugene A. & Taber Charles R. 1969. The theory and practice of translation. Leiden: Brill.
- Oittinen, Riitta 1995. Kääntäjän karnevaali. Tampere University Press.
- Oittinen, Riitta 2001. Tekstilaji ja strategia: Ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä. Teoksessa Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.) Alussa oli käänös. 2. painos. Tampere University Press. 165–185.
- Paunu, Juha 1983. Viittomakielen luonnetta ja rakenteellisia erityispiirteitä selvittelyä oppi- ja harjoituskirja viittomakielen jatkokursseille. Kuurojen Liitto: Helsinki.
- Petty, Laurel Ann 2005. A poem is a poem –documentary. Department of radio, television and film, The university of North Texas.
- Viitattu 13.3.2012. <http://vimeo.com/2784629>
- Rekiaro, Ilkka, Rekiaro, Päivi & Nurmi, Timo 2007. Sivistyssanat. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.
- Rissanen, Terhi 1985. Viittomakielen perusrakenne. Helsingin yliopisto.
- Rissanen, Terhi 2006. Viittomakielen rakenteen visuaalisuudesta ja ikonisuudesta. Teoksessa Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi (toim.) Käden käänneessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura. Diakonia ammattikorkeakoulun julkaisuja. 26–64.
- Rune Ingo 1990. Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käänöstieteeseen. Juva: WSOY.
- Savolainen, Leena 2000. Viittoman rakenne. Teoksessa Malm, Anja (toim.) Viittomakieliset suomessa. Helsinki: Finn Lectura. 168–188.
- Suomen Lausujain Liitto 2012. Esittely.
- Viitattu 7.3.2012 <http://www.suomenlausujainliitto.fi/esittely.html>
- Sutton-Spence, Rachel, Ladd, Paddy & Rudd, Gillian 2005. Analysing sign language poetry. London: Palgrave macmillan.
- Tommola, Jorma 2004. Mikä on kääntämisen ja tulkkauksen ydin? Teoksessa Tommola, Jorma (toim.) Kieli, teksti ja kääntäminen. Turun yliopisto. 9-20.
- Vehmas-Lehto, Inkeri 1999. Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käänösteoriaan. 2. painos. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab
- Viikari, Auli 1998. Lyriikan runousoppia. Teoksessa Kantokorpi, Mervi, Lyytikäinen, Pirjo & Viikari, Auli (toim.) Runousopin perusteet. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. 29-102.

Vilkka, Hanna & Airaksinen Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. 1.-2 painos.
Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITTEET

Liite 2

Kieltäni ei saa tuhota

Juuret tiukasti maassa
Kurkotan kohti taivasta
Havisen hiljaa tuulessa

Kieleni
Viittomakieleni
          se
          mitä minä olen

Juuret tiukasti maassa
Kurkotan kohti taivasta

Vierailee viima luonani
Taivun tuulen tahtoon
Tulee havinasta hiljaisuus

On kylmä

Vaihtuu vieras toiseen
Viima hiljaiseksi hangeksi
Kinos kietoutuu minuun

Kunnes hiljaisen hangen
Auringon hehku hävittää
Virtaavan veden solinaan

Ja yhä
    Juuret tiukasti maassa
    Kurkotan kohti taivasta

Versot nousevat nupuista
Hiljaisuus havinaksi vaihtuu

Kieleni
Viittomakieleni
          se
          mitä minä olen

Juuret tiukasti maassa
Kurkotan kohti taivasta
Havisen hiljaa tuulessa

Liite 3

Käännösprosessi

1. Analyysivaihe

- Alustava tekstianalyysi
- Kieliopillinen analyysi
- Semanttinen analyysi
- Tyylianalyysi
- Pragmaattinen analyysi

2. Käännösvaihe

- Irtaantuminen lähtökielestä
- Runon kirjoittaminen suomeksi tarinan muodossa

3. Muotoiluvaihe

- Käytettävien sanojen valinta
- Käytettävien runoelementtien valinta
  - Symbolisuus
- Säkeiden muodostaminen
  - Rytmien muodostaminen
- Painotuksien ja muotoilujen tekeminen kirjalliseen ja lausuttuun käännökseen
- Palautteenkeruu ja sen pohjalta lopullinen käännösruno